

ציונים ומ"מ - עירובין

פרק חלון

דף ע"ו ע"א

(א) מתני' חלון שבין ב' חצרות ד' על ד' וכו' הביאנוה"ל סי' שע"ב ס"ד הביא מהחיי אדם דבפתח ג"כ מהני שיעור ד' על ד' דהוי כחלון. אולם הביאנוה"ל הוכיח מהר"ח דף ע"ח ב' דבפתח שעשוי לכניסה ויציאה לא סגי בשיעור ד' של חלון ובעינן לפחות גובה י"ט, ולפי"ז צ"ל דחלון היינו שעשוי להעביר בו חפצים, אבל בסתמא לא הוי חלון. דאל"כ הרי גם פתח ראוי להשתמש בו תשמיש חלון.

(ב) שם, למעלה מעשרה מערבין שנים וכו' וברש"י פי' דכיון שלמטה יש מחיצה עשרה ואילו כל הכותל אינו גובה יותר הוי מחיצה לאו פתח הוא [כלומר שדוקא אם במקום הפתח אין מחיצה מהני הפתח אף שבצדדים יש מחיצה אבל כשבמקומו יש מחיצה לא חשיב פתח]. וברבינו יהונתן כתב דלמעלה מ"י לא נחא תשמישתיה, והוסיף שאפי' לא תהיה כל הכותל יותר מ"י הוי מחיצה. ולכאורה מפרש דלא כרש"י אלא דלא הוי פתח משום דלא נחא תשמישתיה. [ומש"כ אח"כ כרש"י לכאורה כוונתו להוכיח דלא חשיב פתח]. ואפשר שבא לבאר מ"ט שיעור מחיצה ב"י משום דשוב לא נחא תשמישתיה. וצ"ע.

דף ע"ו ע"ב

(ג) תוד"ה ור' יוחנן בא"ד אלא שהש"ס בסוכה ור"י דהכא טעו בדבריהם. ועי' בהגהות הגר"א דח"ו לומר שר"י טעה, וכע"ז בריטב"א ע"ש שהקשה מה הועילו בתירוצם דדייני דקיסרי אמרו אמת והרי השתא קשה איך טעה ר"י. ע"ש שפי' באו"א.

(ד) גמ' ביתא כמאן דמליא ברבינו יהונתן ובמאירי פי' דבבית יש לו כלים וספסלים שיכול לעלות וניחא תשמישתיה. אולם רש"י דף ק' א' פי' דהוי כארעא סמיכתא ולכך לא הוי מחיצה. ורש"י לשיטתו לעיל דלמעלה מ"י לא הוי פתח משום דאיכא מחיצה, ולזה פי' דהכא לא הוי מחיצה, ור' יהונתן ג"כ לשיטתו [להנ"ל דפליג על רש"י] דטעמא משום דלא נחא תשמישתיה וע"כ פי' הכא דניחא תשמישתיה. (עי' פני העיר).

ועי' שפי' דדוקא לקולא אמרינן כמאן דמליא ולא לחומרא. ונפ"מ שביותר מעשר אמות לא הוי פירצה ואם רצו מערבין שנים. ולכאורה זה א"ש לרש"י דחשיב כארעא סמיכתא. וי"ל שזה רק לקולא, אבל לר"י דמשום דניחא תשמישתיה. א"כ אף לחומרא נימא הכי. אכן אי נימא כנ"ל דאין כוונתו שבטל המחיצה אלא דהוי פתח, א"ש דמ"מ לא חשיב פירצה.

(ה) ובעיקר דין כמאן דמליא. הגאון נסתפק אם בית לענין זה היינו כל מקום שמקורה ואף חצר מקורה הוא כן. או דתלוי בתשמיש בית. ובמ"ב סי' שע"ב ס"ק ל"ד נקט בפשיטות דהוא משום דמקורה הוא. ועי' חזו"א סי' צ"ו י"ט שפקפק בזה. אכן בר"ח מבואר כהמ"ב דמשום דמקורה הוא.

ויש לתלות ד"ז בדברי רש"י וכו'. דלרש"י דכארעא סמיכתא הוא, י"ל דהיינו במקורה דוקא. אבל לר"י דמשום שניחא תשמישתיה ע"י ספסלים וכדו' א"כ תלוי במקום שיש בו תשמישי בית שמצוין בו כלים וספסלים. (וכ"כ בהגהות לגאון).

(ו) שם תרגומא אחצירות בגאון נסתפק אם חצרות דוקא ולא גגין, או אף גגין בכלל חצרות, ובר"ח כתב חצרות וכיוצא בהן שאין עליה תקרה, ומשמע דגגין ג"כ כחצרות, ולר"י דמשום דיש לו ספסלים וכדו'. נראה ג"כ שזה דוקא בבתיים ולא בגגין.

(ז) רש"י ד"ה שבין שני גגין ואלבא דרבנן דאמרי לקמן כשם שדירין חלוקין למטה וכו'. והקשה הגאון דהא בחצרות ע"כ צ"ל דמירי בכלי בתים, וא"כ גם בגגין נימא הכי ואתיא אף כר"ש. וכע"ז הק' בחזו"א.

אמנם בתור"פ כתב דיל"פ עוד דמירי אף בכלי חצר ומשום דעירבו חצירות עם הבתים ומשום גזירה אטו כלי בתים. ולפי"ז י"ל למש"כ התור"פ דף צ"א א' דבגגין דלא שכיחי כלי בתים לא גזרו, ולכך פירש"י דאתי כרבנן דמגג לגג אסור מדינא, דלא נחא ליה לפרש דמירי דוקא בכל בתים.

(ח) מתני' כותל שבין ב' חצרות גבוה עשרה ורחב ארבעה, ופירש"י דא"צ רוחב ד' ליחשב מחיצה, דאף בעובי כל דהו הוי מחיצה. אלא משום סיפא נקט רחב ד'. וברשב"א האריך בזה דודאי הוי מחיצה בכל דהו. אך בעבוה"ק הביא דיעה בשם הגאונים דלא הוי מחיצה בפחות מרוחב ד"ט, דומיא דחריץ פחות מד"ט. אבל בסוגיין כתב דלא דמי לחריץ דבפחות מד"ט נוח לעבור עליו משא"כ הכא. וצ"ע דעת החולקים, דמאי דמי לחריץ ואף אי נימא דבחרץ בעינן ד"ט משום דבעינן למטה מחיצה למקום ד', הכא הרי הוי מחיצה כלפי החצר. וצ"ת.

(ט) שם. ובלבד שלא יורידו למטה עי' תוס' ומסקנתם דהוי כמטלטל מחצר לחצר, ואף דכל החצרות רשות אחת מ"מ גזרו כלי חצר אטו כלי בתים ולרב דס"ל דאף לר"ש גזרו קאי אף לר"ש, אבל לר"י דרק לרבנן גזרו קאי כרבנן או כר"ש ולמטה היינו לבתים וכדאיתא בגמ' דף צ"ב. והראשונים נקטו דכותל הוי כגג אלא שגם מגג לחצר מותר אף לרבנן. [והרשב"א כתב דאיכיל"מ דמתני' כר"מ דאסור מגג לחצר משום גזירת תל ולפי"ז הוכיח מדמהני עירוב ש"מ דכחד

גברא מותר אף לר"מ ודלא כרש"י, ע"ש] אמנם מש"כ הראשונים דהוי כגג לפי"ז משמע דמכותל לכותל יהא אסור לרבנן דומיא דמגג לגג, וצ"ע דלכאורה ל"ש לומר כשם שדירין חלוקים למטה וכו'.

אמנם ל"ע דאף למ"ד דגזרו כלי חצר אטו כלי בתים. זהו דוקא בעירבו דשכיחי כלי בתים בחצר. והרי הכותל עצמו הוי כלא עירבו ולא שכיחי כלי בתים התם. (ועי' שפי"א) וע"כ משמע דכיון שאסור להעלות מהחצר לכותל משום דהחצר עירבה עם הבתים. ה"נ אסור להוריד מהכותל לחצר. ונמצא לפי"ז דמחצר שלא עירבה לחצר שעירבה אסור, ואף כלי חצר שלא עירבה אסורים.

וע' דף צ"ב א' רש"י ד"ה וא"ת וד"ה איכא דאמרי. ובגאוו"י שם דייק מרש"י דאליבא דאמת אסור, ולהאמור מוכח כן ממתני' למאן דמוקים לה למטה בחצר. וכ"כ החזו"א סי' ק"ד כ"א וביאר דהטעם שמה יטלטל מחצר לכותל ואע"ג דמחצר לכותל הוי משום גזירה לא חשיב גזירה לגזירה. ויותר א"ש אי נימא דמחמת הגזירה עשאו כשתי רשויות.

(ו) אין בו ארבעה מאי אמר רב אויר שתי רשויות שולטות בו לא יזיז בו אפילו מלא נימא. ואע"ג דמחצר לחצר מותר לטלטל כתב הריטב"א דרב לטעמיה דגזר בעירבו כלי חצר אטו כלי הבית, וה"נ מיירי בעירבו כל חצר בפ"ע. ומי"מ מבואר דביש בו ד' לא אמרינן דחשיב שתי רשויות. וצ"ב דכיון דהוי רשות ששייכת לשנים א"כ ה"נ נימא רשות שתיהן שולטת בו. וצ"ל דבאין בו ד' דלא הוי רשות בפ"ע דנים אותה כשתי חצרות נפרדות שנמצאים במקום אחד, משא"כ ביש בו ד' דהוי רשות בפ"ע שמשותפת לשנים לא חשיב הוצאה מרשות לרשות, ודו"ק.

והנה ביש בו רוחב ד' הרי הוא כחצר שאינה מעורבת, ונמצינו למדים דמותר לטלטל בחצר שאינה מעורבת, וכדברי רש"י בשבת ק"ל ודלא כמש"כ הרעק"א שם. וכן הוכיח החזו"א סי' ק"ד כ"א. אמנם הריטב"א כתב דהכא מיירי בכלים ששבתו בחצר דאילו כלי הבית אף ביש בו ד' לא יזיז בו כמלא נימא, והוכיח מזה הרעק"א דבחצר שאינה מעורבת אסור לטלטל אפי' כמלא נימא. אך הקשה החזו"א דא"כ אף כלים ששבתו בחצר יאסר דהא גזרינן אטו כלי הבית. ועוד צ"ע דלכאורה מוכח בגמ' דעיקר סברת הרעק"א דחשיב כמוציא מרשות לרשות לא שייכא אלא באין בו ד' משא"כ ביש בו ד' ודלא כרעק"א. ולכאורה זה תימה רבתי. ואמנם עי' ברבינו יהונתן דביש בו ד' מותר משום דהוי כרה"י בלא בעלים. ולפי"ז אין רא"י דבחצר שאין מעורבת מותר לטלטל. דשאני הכא דגבוה י' מהחצר, ולכך הוצרכו לומר דבאין בו ד' בטל להכא ולהבא. אך מ"מ דברי הריטב"א צ"ע כנ"ל. וי"ל.

עוד יליע מ"ט אסור באין בו ד' אף כלי החצר. הרי כלפי הכותל הוי כלא עירבו. ובשלמא כשמוריד לחצר שעירבה אסור כשם שאסור להעלות מהחצר לכותל וכמשנ"ת לעיל. אבל בכותל עצמה הוי כמטלטל מחצר שלא עירבה לחצר שלא עירבה. ועי' חזו"א סי' צ"ו ט"ו.

דף ע"ז ע"א

(א) גמ' ור"י אמר אלו מעלין מכאן וכו' ובתוס' פ"י דהיינו מן הבית דמן החצר אפי' ברחב ד' שרי. אמנם רש"י פ"י דמעלין מחצירן ומשמע שמן הבית אסור וקשה קושיית התוס', ובדרישה סי' שע"ב כתב שרש"י כתב כן אליבא דרבנן ולדידהו בכותל רחב ד' אסורים להעלות מחצירן ואשמעינן שבאין רוחב ד' מותר מחצירן, אבל לא מן הבתים. (ע"ש שביאר מ"ט הוכרח רש"י לפרש אליבא דרבנן). אמנם מדבריו שם משמע דלר"ש באמת מותר אף מן הבתים. וצ"ב מאי נפ"מ בזה בין רבנן לר"ש. אולם הטור כתב כן לדינא אף דק"ל כר"ש, דמן הבית אסור אפי' באין בו רוחב ד' אך דבריו שם צ"ע טובא דכתב שם דמן החצר מותר אף ביש בו רוחב ד'. וזה תמוה שהרי מפורש בגמ' דלר"י יש חילוק בין כותל רחב ד' לאינו רחב ד' וזה או בכלי חצר או בכלי בית. ועי' ב"י שהקשה כן. והב"ח שם הגיה בטור. ועי' ח"י אבהעו"ז שהאריך ליישב דברי רש"י והטור.

(ב) תנן אלו עולין מכאן ואוכלין וכו' עולין אין מעלין לא. ומתריצין דמתני' בכותל רחב ד', אולם לפירוש התוס' דר"י מיירי להעלות מן הבית אבל מן החצר אפי' רחב ד' מותר, הקשה בח"י אבהעו"ז דעדיין יקשה דיוקא דמתני' עולין אין מעלין לא דמשמע דאף להעלות מן החצר אסור. ע"ש שהוכיח מזה דהכותל דמי לקרפף ומתני' כרבנן דמחצר לקרפף אסור, ודלא כתוס' לעיל ותוס' דידן. ובזה לית הלכתא כמתני' משום דהוי סתם ואח"כ מחלוקת, והאריך בזה בפלפולו.

(ג) ואזדא ר' יוחנן לטעמיה וכו' מקום שאין בו ד' על ד' מותר לבני רה"ר ולבני רה"י לכתף עליו, והיינו דחשיב מקום פטור. ומשמע מסוגיין דבאיסור רשויות של דירין לא אסרו להוציא למקום פטור ואף דמוציא מרשותו לרשות חבירו, וכ"מ בח"י מרן הר"ז הלוי ה' עירובין בדעת הרמב"ם [אולם בדעת הרא"ש לא ברירא ליה ד"ז, ע"ש]. והטעם י"ל דמקו"פ אינו רשות ולא חשיב רשות חבירו. ועי' תוס' דף פ"ט ב' [בשיטת הירושלמי דגג למעלה מ' שאין לו מחיצות הוי מקו"פ וכתבו שם התוס' דאין בני רה"ר אוסרין עליו, ולכאורה ה"ט משום דבמקו"פ אין איסור רשויות, [אולם מבואר שם בתוס' דבגג קטן הפרץ לגדול דלא מינכרא מחיצתא קטן אוסר על הגדול, וע"ש מש"כ בזה].

ויתכן לבאר סוגיין באו"א, דמרב דימי דס"ל דהוי מקו"פ נלמד דמקום שאין בו ד' בטל להכא ולהבא וכמש"כ רש"י, ור"ל דלגבי רה"י חשיב כחלק מרה"י ולגבי רה"ר חשיב כרה"ר, וה"נ לגבי חילוק דירין אמרינן דכשמוציא מרשותו למקום שאין בו ד' אין חשוב רשות אחרת כלפיו אלא הוי כמוציא לרשותו. ולפי"ז יש לדון דבגגין דרחב ד' שאני דאף אי הוי מקו"פ אינו משום דבטל להכא ולהכא אלא משום דלא הוי כרמלית ובזה יהא איסור חילוק רשויות. וכמו"כ בנידון הגרי"ז במאי שאין לו לחי וקורה ל"ט לסוגיין. וצ"ע.

(ד) שם ורב לית ליה דרב דימי וכו' חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, עי' בגמ' ובתוס' ד"ה הכא וד"ה ברשויות. והעולה מהסוגיא. דלענין לכתף לר"י מותר למקו"פ אף ברשויות דרבנן, ולרב בב' רשויות שלא עירבו דאסור משום חילוק דירין החמירו יותר משל תורה, אבל ברה"י וכרמלית לא החמירו יותר משל תורה. (כן צידדו התוס').

ולענין להחליף דבדאורייתא אסור, פליגי אמוראי אליבא דר"י, לזעירי אף דברבנן אסור להחליף ולרב דימי בדף פ"ז מותר להחליף. וכמו שהביאו התוס' בסוגיין, ואמנם הרשב"א והריטב"א דף פ"ז כתבו דלמסקנת הגמ' שם, לכו"ע אסור להחליף ברשויות דרבנן, ע"ש. אבל התוס' נקטו שגם למסקנא לא נדחית הסוגיא שם ולרב דימי אליבא דר"י מותר להחליף, וכן פסק שם הרי"ף.

והנה הגמ' דף פ"ז מוכיחה מסוגיין דלא כרב דימי, ויל"ע דרב דימי מיירי ברה"י לכרמלית וסוגיין מיירי כשהכל רה"י אלא דאסור משום עירובי חצרות. והקשו האחרונים (עי' גאו"י בסוגיין ועצי אלמוגים סי' שע"ב) דלמש"כ התוס' דאליבא דרב כשהכל רה"י החמירו יותר מרה"י וכרמלית א"כ נימא דגם לענין להחליף דוקא בעירובי חצרות החמירו דאסור להחליף. משא"כ באיסור הוצאה מרה"י לכרמלית לא החמירו כל כך. אמנם י"ל דלא דמי דהא דגור רב להוציא למקו"פ ברשויות דרבנן הוא משום קולא דרשויות דכיון דהוצאה מחצר לחצר לא נראה כ"כ חילוק רשויות יאמרו דכשם שמוטל להוציא למקום שאין בו ד' כמו"כ מותר להוציא למקום שיש בו ד' ולא יחלקו ביניהם משא"כ ברשויות דאורייתא לא יטעו, וכמו"כ בהוצאה מרה"י לכרמלית אף דהוי דרבנן לא יטעו להתיר. אבל איסור דהחלפה הוא שמה יוציא ישר מרה"י לרה"י וברשויות דרבנן דלא גזרו הוא משום דהוי גזירה לגזירה. וא"כ אם מרה"י לכרמלית לא גזרו כ"ש דלא גזרו מרה"י לרה"י דלא עירבו.

והנה להלכה הרמ"א בסי' שני"ה ס"ג הביא מחלוקת הפוסקים אם מותר להחליף מרה"י לכרמלית דרך מקו"פ, ובסי' שע"ב סי' לענין הוצאה מרשותו לרשות חברו סתם דאף דרך מקו"פ דהיינו דרך כותל שאין רחב ד' אסור וכדאמר ר"י בסוגיין. ובמ"ב שם הביא דברי השו"ע בסי' שמ"ו שהביא מחלוקת בזה וכתב שהרמ"א חשש להחמיר. אך צ"ע דבסי' שני"ה הביא הרמ"א גופיה דיש מתירים. (ועי' מש"כ בעצי אלמוגים שם) וצ"ע. ואמנם להני"ל בתוס' יש לחלק דמרה"י לרה"י החמירו טפי מרה"י לכרמלית וכמש"כ התוס' אליבא דרב. אבל למבואר בגמ' דף פ"ז דלענין להחליף אין חילוק בזה, הדק"ל.

טו) ובעיקר דין החלפה, כתבו התוס' דף צ' א' ד"ה כמרלית דכל הנדון הוא רק כשנח במקו"פ. אבל כשלא נח לכו"ע אסור, והיינו משום דזה אסור מדינא ולא משום גזירה. דהא מרה"י לרה"י ועבר דרך מקו"פ ולא נח חייב. אבל ברמ"א סי' שני"ה ס"ג מבואר דלדעת המתירין מותר אף בלא נח. ובביהג"א שם חולק ע"ז מטעם הני"ל. ועי' תוס' שבת דף ק"א.

טז) ובחי' אבהעו"ז בסוגיין הקשה דלענין הוצאה מרשותו לרשות חברו אמאי מותר בנח במקו"פ. דהא לענין כלי הבית אף מחצרו לחצר חברו דהוה רשות אחת אסור. ור"ל דע"כ דאסור משום דכיון ששבת בבית חשיב כמוציא מן הבית, וא"כ ה"נ בנח במקו"פ הרי הוא כמוציא מן הבית. אמנם אי נימא דלענין כלי הבית החצרות עצמם חשיבי ב' רשויות אי"ש, דבמק"פ לא חשיב ב' רשויות. וכנ"ל.

ולמה שנתבאר לעיל דהא דמותר למקו"פ, אי"ז משום דלא חשיב רשות אלא משום דבטל להכא ולהכא והרי זה כמוציא לרשותו, וכמו"כ במוציא ממקו"פ לחצרו הרי זה כאילו כבר היה בחצרו, לפי"ז י"ל דאף אי כלי הבית חשיב שמוציא מן הבית לחצר, הכא דמי למטלטל בחצר עצמה דשרי ולא דמי למטלטל בחצר שאינה מעורבת דהוי כמוציא מרשותו לרשות חברו. והאבהעו"ז לשיטתו דאף בבית של יחיד אסור למטלטל (כדכתב סי' שס"ו) שפיר הקשה.

וכעין קושית האבהעו"ז הקשה הרעק"א (הובא בדף פ"ז והוא ממכתבו לבי"מ הובא שם בסי' שמ"ט) אלא שהרעק"א לא הקשה על עצם הטלטול ממקו"פ לחצר, אלא לאחר שנכנס לחצר מ"ט שרי למטלטל, ע"ש שתי' דמטלטל תוך ד"א, ולפי"ז הוכיח (עי' בליקוטים דף צ"א א') דלא כהריטב"א שאסר אף כמלא נימא, אכן הבי"מ (שם) כתב דלק"מ דלאחר שנכנס לחצר של יחיד אין לאסור אף כלי הבית, ורק בחצר שאין מעורבת אסור אי מטעם דדמי לרה"י אי משום דחשיב כמוציא מחצרו לחצר חברו, משא"כ הכא.

יז) אמר רב נחמן כותל שבין שתי חצרות צידו אחד גבוה י"ט וצידו אחד שוה לארץ נותנים אותו לזה ששוה לארץ משום דהוה לזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה. וכתב הריטב"א דלר"י דס"ל דכותל שאין בו ד' מותר לזה ולזה משום דהוי מקו"פ, צ"ל דר"י מיירי בכותל רחב ד' אבל באין רחב ד' אף בגבוה לזה ושוה לזה מותר לשניהם. [ועי' רשב"א שגרס בגמ' כותל רחב ד']. וכן דייק המ"מ מהרמב"ם פ"ג ה"ו מעירובין, וכ"כ השו"ע סי' שע"ב סוף ס"ו, [וכי"מ ברש"י דף פ"ד א' ד"ה בכותל תשעה עשר בסוה"ד ובז"ז רחב ארבעה עסקין וכו' ע"ש ובחזו"א נדחק בדברי רש"י].

אולם הגאו"י [וכע"ז בקר"א] נקט מסברא דאף באין רחב ד' שייך דינא דר"י דכיון דלחצר אחת תשמישו בנחת הו"ל כחלק מן החצר ולא שייך לחצר השניה, וממילא לא חשיב כמקו"פ. ואע"ג דגבוה ג"ט מן הארץ ולא שוה ממש וכדפירש"י ותוס', מ"מ כיון דניחא תשמישתיה הוי כחלק מן החצר. ועוד הוסיף שם דאף בגבוה י"ט מצינו דהוי חלק מן הרשות כדאמרין בשבת צ"ט ב' ק"ו אם לאחרים עושה מחיצה לעצמו כ"ש, [ואע"ג דגם לחצר השניה שייך ק"ו צ"ל דכוונתו דלזה מהני הא דהוי לזה בנחת ולזה בקשה, רק דלא תימא דלעולם לא הוי כחלק מן הרשות, ע"ז הוכיח משם דשייך לרשות] ותמה הגאו"י על הריטב"א והשו"ע שלא כתבו כן. וכן הקשה החזו"א סי' צ"ו כ"א.

ובדעת הראשונים הני"ל צ"ל דהא דלזה בנחת ולזה בקשה נותנים אותו לזה שבנחת, אין זה מעיקר הדין דשייך לזה שבנחת, אלא תקנה הוא שנותנים אותו לזה שבנחת. (ועי' ביאורי ענינים שהאריך ביסוד זה). אבל באין רחב ד' דמדינא הוי מקו"פ ובטל לשניהם לא אמרינן דאין נותנים אותו לזה שבקשה. [ואולי יש לתלות זאת במש"כ לעיל לדון אם טעמא דר"י משום דבמקו"פ אין איסור רשויות, או משום דבטל לרשות והוי כמוציא לרשות שלן].

יח) שם. בפשוטו דינא דר"י הוא רק לענין כלי הבית, דאסורים מחצר לחצר, וע"ז אמרו דהכא נותנים אותו לזה שבנחת וחשיב כחצרו, אבל לענין כלי החצר שמותרים מחצר לחצר, אין נפ"מ ואף זה שתשמישו בקשה מותר להוציא לכותל אף דשייך לחבירו דלא גרע מחצר חברו, אולם המ"מ עירובין פ"ג ה"ט"ו כתב שזה שתשמישו בקשה אסור אף בכלי החצר, וכן פסק בשו"ע שע"ב ס"ו. ותמהו האחרונים (עי' גאו"י) אמאי גרע מחצר חברו. ובמג"א ס"ק י"ב פ"י שאם יהא מותר להשתמש מחצרו לכותל יחשב כחצרו ויאסר חברו שתשמישו בנחת להוציא לשם כלי הבית, ולכך אסור לו אף כלי חצר כיון שנותנים אותו לזה שבנחת. ועי' חזו"א סי' צ"ו י"ז שביאר כוונת המ"א דאע"ג דכלי חצרו מותר לטלטל לחצר חברו, ואעפ"כ חברו מותר להוציא כלי ביתו לחצרו ולא חשיב חצר דאידיך, שאני הכא דכותל דידיה הוא ואי משתמש בה חשיב כמשתמש בשלו. אך הקשו האחרונים (עי' אבהעו"ז שם) איך מפקיעים ממנו תשמישים כדי ליתן לחברו, ודוקא לגבי כלי הבית שהוא אסור בלא"ה, אי"ש דנותנים לחברו. וצ"ע. ומ"מ מבואר מדברי המ"מ דדינא דר"י הוא תק"ח שנותנים לזה שבנחת ולא דשייך לו בעצם. וכמשנ"ת לעיל בדעתו דבאין רחב ד' שהו במקו"פ אין נותנים אותו לזה שבנחת.

ובחי' אבהעו"ז וכן בחזו"א סי' צ"ו י"ז הקשו מגמ' דף צ"א ב' בסלע שבין מרפסת לחצר וגבוה י' נותנים אותו למרפסת דהו"ל תשמישו בנחת כלפי חצר תשמישו בקשה. ודייקין התם דבעירבו כ"א לעצמה אסורים לטלטל כלי חצר לסלע, ומוכחה הגמ' דגזרין כלי חצר אטו כלי בית ודלא כשמואל שם. ולהמ"מ הרי בני חצר אסורים בכלי חצר להעלות לסלע משום דשייך לבני מרפסת אף לענין כלי חצר כיון דלזה בנחת ולזה בקשה. ע"ש בחזו"א שנדחק מאוד. והאבהעו"ז הוכיח מהרשב"א בעבו"ק דלא כהמ"מ ומסיק לדינא דלא כשו"ע וכך נוטה בחזו"א. ובאו"ש ביאר דברי המ"מ דמירי שמוציא כלי הבית מחצר לכותל וחידש שם שכשורה לשניהם מותר דדמי לטלטול בחצר שאינה מעורבת אבל כשורה רק לאחד לשני אסור, [וביאר דבריו צ"ל דמחצר ידיה לחצר שיש לו שותפות מותר אף כלי הבית, ורק לחצר שאין לו שותפות בה אסור], וע"ש שמדברי התוס' מבואר דפליגי ע"ז. אמנם בשו"ע מפורש דגם כלי החצר אסור לזה שתשמישו בקשה ודלא כביאור האו"ש.

(ט) תוס' ד"ה כותל וכו' וא"ת לרב חסדא וכו' מאי קאמר נותנין אותו לזה ששורה לארץ הא אין מטלטלין בעליונה אלא בדי'. והיינו משום דעליונה פרוצה לתחתונה דלגבה ליכא מחיצה, ואסור משום נפרץ למקום האסור או משום ריבוי דירין דאין מערבין אחד (משום דתחתונה אין לה פתח) ולא שנים דעליונה פרוצה לה. וכמבואר בגמ' דף צ"ג ב'. והנה לדברי הריטב"א והשו"ע הנ"ל דר"נ מירי בכותל רחב ד', א"כ הכותל גופיה לכאורה הוי רשות בפ"ע שמובדלת מהתחתונה דהא אית לה גידוד עשרה דומיא דתל, וא"כ גם החצר העליונה אינה פרוצה לתחתונה דהא מפסיק ביניהם רשות אחרת. ומאי קשיא לתוס' [ואי נימא כהגאון דר"נ מירי אף באין רחב ד' יל"פ קושית התוס' באין רחב ד' אבל לא מצינו בפרוסקים שהוכיחו כן מהתוס'].

ובחזו"א סי' ק"ו ד' הוכיח מהתוס' דאף בכותל רחב ד' אמרינן דגידוד ה' ומחיצה ה' אין מצטרפין, ופירש דהכותל גופיה לא הוי רה"י משום דפרוץ לחצר העליונה שהיא כרמלית. וצ"ע דאדרבה נימא דהכותל הוי רה"י וממילא החצר אינה פרוצה. ואמנם לענין רה"י איכל"מ דלא סגי במה שהוא מובדל מרשות התחתונה אלא בעינן שיהא מוקף מחיצות, והכא לחצר העליונה ליכא מחיצות, [אך לדברי החזו"א גופיה דרה"י הוי מחיצה, הדק"ל]. אבל בב' חצרות לכאורה סגי במה שמובדלת מחצר התחתונה. וצ"ע טובא.

[ובחי' בית מאיר מבואר דפי' דברי התוס' רק על הכותל דהוי כרמלית, אבל החצר העליונה אינה כרמלית. וע"ש שאסור לטלטל מן הכותל לחצר דמכרמלית לחצר קמטלטל. ורק על הכותל גופיה מותר לטלטל תוך ד"א. והגיה בלשון התוס'. וזה להיפך ממשנ"ת, אך לא זכיתי להבין דבריו].

(כ) ובעצי אלמוגים סי' שע"ב העיר דלמש"כ התוס' שאסור לטלטל בחצר ד"א ע"כ דלא מירי שמוציא מן הבית אלא מהחצר עצמה לכותל. וא"כ משמע דלזה שתשמישו בקשה אסור אף מחצר לכותל, וכדברי המ"מ, ודחה ד"ל דמירי בכלי הבית שיצאו דרך מלבוש לחצר ומטלטלם לכותל, שלזה שתשמישו בקשה חשיב הוצאה מרשות לרשות. וכן פי' האו"ש הנ"ל בדברי התוס', אלא שלשיטתו דבכה"ג הוא דמירי המ"מ ובשורה לשניהם מותר אף בכה"ג, הוכיח דהתוס' פליגי ע"ז, דהא משמע דבשורה לשניהם אסורים מהחצר לכותל ואף שמוציא מרשותו לרשות שיש לו שותפות בה.

סוגיא דמיעוט הכותל

(א) גמ' בא למעטו אם יש במיעוטו ארבעה מותר להשתמש בכולו ואם לאו אינו משתמש אלא כנגד המיעוט. ע"י ריטב"א דבמיעוט ארבעה אם עשה כן משני הצדדים מותרים שניהם להשתמש ומערבין אחד, וכ"ה בשו"ע שע"ב ס"ח וע"ש במ"ב ס"ק ע"ז דכוונת השו"ע דמצד אחד הוי לזה בנחת ולזה בקשה ומותר להשתמש לזה שבנחת, אבל במיעוט מב' צדדים הוי לזה ולזה בנחת ואסורים זה על זה אלא דנעשה כפתח שיכולים לערב כאחד וע"ז מותרים להשתמש. אמנם בדעת הרמב"ם ע"י להלן דפליגי ע"ז.

וביש מיעוט ד' דהוי פתח לכל הכותל היינו משום שיכול לעמוד עליו ולעלות לכותל. וכתב הריטב"א דבעינן ד' על ד', וברש"י ל"מ הכי. ותלוי בפלוגתא להלן ע"ב באיצטבא ע"ש בתוס'. וכ"כ הבי"מ שע"ב ס"ח, אמנם בעקר חוליא משני הצדדים דחשיב פתח כתב הבי"מ דא"צ ד' על ד' והיינו משום שא"צ שיכול לעמוד על הכותל, ודמי לחלון, ודוק.

(ב) ובאין המיעוט רחב ד' מתבאר בגמ' דלא חשיב פתח, ומ"מ בעקר חוליא בראשו מותר להשתמש כנגדו. ובטעמא דמילתא מצינו ב' פירושים. א. הגר"ז כתב שיכול לעמוד בקרקע ולהשתמש במקום המיעוט והוי תשמישו בנחת. [אבל מ"מ אין יכול לעלות עליו כיון דאין רחב ד', ולכך בעקר חוליא לא חשיב פתח לכל הכותל להתירו להשתמש שם. ובאיצטבא לא הוי מיעוט כלל כיון דאין יכול להשתמש מהקרקע ע"ג הכותל כלל]. וכפירוש זה נראה בריטב"א וע' בסמוך.

ב. רש"י כתב דכיון דלא גבוה י' לא הוי רשותא. וביאר דבריו דחשיב כמקו"פ שמוותר לזה ולזה וכדאמר ר' יוחנן לעיל בכותל שאין בו ד'. ואע"ג דר"י מירי אף בגבוה י', הכא דהוי חלק מן הכותל, דוקא כשאין גבוה י' הוי מקום בפ"ע וחשיב מקו"פ. [ומלשון רש"י דלאו רשותא הוא יש לדקדק דלא כמש"כ לעיל דטעמא משום דהוי חלק מרשותו דבטל להכא ולהכא].

וע"י שעה"צ שע"ב ס"ק נ"א שהביא כלשון רש"י בשם הלבוש. [ולא זכר שכ"מ ברש"י וצ"ע] וכתב שלפ"ז אף במיעוט משני הצדדים מותר. והוסיף שמהגר"ז לא משמע כן. ור"ל דפליגי בב' טעמים הנ"ל דהגר"ז כתב דטעמא משום דתשמישו בנחת וא"כ כשלשניהם תשמישו בנחת אסורים זה על זה [והכא אין יכולים לערב יחד דאין פתח ביניהם] אבל להלבוש דטעמא משום דהוי מקו"פ א"כ שניהם מותרים בו וכדאמרינן לעיל אליבא דר' יוחנן. ולמבואר לעיל ד"ז תלוי בפלוגתא רש"י והריטב"א.

מיהו יל"ע בלבוש שבסעי' ט' כתב בדברי הריטב"א שבעקר חוליא לא דמי לאיצטבא משום דהכא יכול לעמוד על הקרקע ולהשתמש בו, וצ"ע. וע"כ משמע דס"ל דאף לטעמא דרש"י בעינן נמי שיהא ראוי להשתמש במקום המיעוט. וצ"ב הטעם. ועכ"פ לפ"ז אין רא"י דהריטב"א פליג על רש"י, אבל מהגר"ז שכתב להדיא דטעמא משום דחשיב תשמישו בנחת, ע"כ דייק המ"ב דבמיעוטו בשני הצדדים אסורים זה על זה. [וע"י מ"ב ס"ק ע"ח ושעה"צ, וצ"ע].

ג. שם כגון שעקר חוליא מראשו. הקשו הראשונים (וכ"ה ברש"י) דמ"מ אותו מיעוט שאין בו ד' אמאי מותר להשתמש בו, הרי פרוץ לכותל שהוא מקום האסור לו. ומצינו כמה תי'.
 א. התור"פ תי' דשאני הכא דהמיעוט חשיב חורי רה"י, ומבואר דס"ל דבחורי רה"י אין איסור נפרץ למקום האסור. ועי' מ"א ס"י שנייה שהקשה בזי שחלון פתוח לו למטה מ"י אמאי אסור הא הוי חורי רה"י. ובאבהע"ז שם תי' דמ"מ אסור משום דנפרץ למקום האסור. וכ"ה בב"מ. אולם בתור"פ מבואר שלא כדבריהם. וכ"נ דעת המ"א שלא תי' כן. וסברת הר"פ נראה דס"ל דין נפרצה הוא משום חסרון מחיצה וכדהביאו בשם החזו"א. ובחורין שא"צ מחיצה, ל"ש דין זה.
 ב. עוד תי' שם בשם הר"מ דכיון שהכותל עצמו אסור רק משום החצרות, והמיעוט לא נפרץ לגביהו שפיר דמי. וצ"ב. [ומש"כ המגיה לא מובן דהא איסור הכותל מחמת חצר חבירו ולא מחמת חצר ידיה].
 ג. הריטב"א תי' בשם הר"מ דכיון שהכותל חלוק מעצמו שגבוה י', והמיעוט אין נוח תשמישו לא חשיב פרוץ למקום האסור, וכוונתו נראה דאף שנוח להניח עליו, מ"מ כלפי הכותל אין נוח תשמישו דאין נוח לעלות עליו. וחשיב כאילו יש מחיצה ביניהם.
 ד. הגאון תי' דאיתו מיעוט הוי מקו"פ. ובמקו"פ לא חיישינן לנפרצה, ויל"פ ע"ד סברת התור"פ לענין חורין. ועי"ש במגיה להגאון. ועוד יל"פ דדין נפרצה הוא דחשיב כאילו רשות השניה נמצאת כאן, ובמקו"פ לא שייך להחשיבו כרשות חבירו דסו"ס אינו רחב ד' ואינו רשות.
 ובדעת הראשונים שלא תי' כן. יל"פ דס"ל דלא הוי מקו"פ, וכ"מ בריטב"א הנ"ל דאיתו מיעוט ניחא תשמישיה, והיינו כהגר"ז דחשיב תשמישו בנחת, ומשמע דלא ניחא ליה לפרש דהוי כמקו"פ (ודלא כהלבוש הנ"ל). ועוד י"ל דהכא הא לא הוי מקו"פ ממש, שהרי אין מקו"פ ברה"י. וכ"כ המאירי לענין כותל שאין בו ד'. ועי' בב"מ ס"י שע"ה ס"ב. [ובמג"א ס"י שנייה משמע דהוי מקו"פ אבל זה דוקא שם דגבוה י' אבל הכא שאין גבוה י' י"ל דלכו"ע לא הוי מקו"פ] וא"כ י"ל דמשו"ה לא תי' הראשונים כהגאון. ויש לדון בזה.
 ה. אמנם לכאורה לפירש"י והלבוש דאיתו מיעוט הוי כמקו"פ, א"כ אינו מקום האסור לו, דשפיר מותר להעלות לכותל כמו שמותר מכותל שאין בו ד' לחצר. וצ"ע מ"ט לא נחית הגאון לזה. ושו"ר כן בחזו"א ס"י צ"ו כ"ב, ע"ש שהוכיח מקושיית הריטב"א דאסור להעלות ממקום המיעוט לכותל, דע"כ ס"ל דלא כהמ"ב בשם הלבוש דלא הוי רשותא. וכתב שם הטעם משום דהוי חורי רה"י. אמנם ברש"י מבואר כהלבוש וכמש"כ. ועכ"פ לפי"ז נמצא דרש"י וריטב"א ב' שיטות הם. (ולעיל פקקנו בזה).

שיטת הרמב"ם

ד) עי' היטב ברמב"ם פ"ג ה"ט ובקרא"א. ותוכן הדברים (לביאור הקרא"א). דהנה לראשונים מבואר בסוגיא דכשיש במיעוט אורח ד' מהני בתרתי, דכשמיעט בצד אחד הוי תשמישו בנחת וכיון שיכול לעלות עליו מהני לכל הכותל, דחשיב כפתח לכותל. וכשמיעטו מב' צדדים חשיב פתח לתרווייהו ומערבין אחד. וכשאין במיעוט ד' לא הוי כפתח אלא שבעקר חוליא בראשו מהני כלפי מקום המיעוט דתשמישו בנחת.
 אולם הרמב"ם מפרש הסוגיא רק לענין פתח בין החצרות וזה כשמיעט מב' צדדים. והיינו שמיעט גוף הכותל לכל עוביו וחשיב פתח. אבל כשמיעט מצד א' לא מהני ליחשב תשמישו בנחת לכל הכותל, דס"ל דלא ניחא לעבור דרך מקום המיעוט לכל הכותל. ורק באופן שעירבו כאחד מותרים בכל הכותל כיון שהוא חלק מהרשות ואף שתשמישו בקשה. אבל מצד אחד לא מהני אלא למקום המיעוט דתשמישו בנחת. וזה כוונת הגמ' כשאין במיעוט ד' כלומר שאין תופס כל עובי הכותל, וצ"ל דנקטו ד' שזהו שיעור סתם כותל. [ונראה שכ"ז רק לתי' הגמ' דעקר חוליא מראשו ומיושב מה שנתקשה הקרא"א דמקושיית הגמ' ממ"נ וכו' ל"מ הכי].
 ומדברי הקרא"א נראה עוד דכשאין המיעוט ד' באורכו לא חשיב מיעוט כלל אף כלפי עצמו. [ועי' ברמ"ך על הרמב"ם]. ולפי"ז נמצא דהא דאמרין דאין מותר אלא מקום המיעוט, מייירי ביש באורכו ד' ורק אין בעוביו ד'.
 ונראה עוד לדעת הרמב"ם דגם להו"א מייירי כשסתר הכותל ולא באיצטבא, רק דמסקינן שסתר חוליא כלומר מקצת העובי ולא כל העובי. ויתכן לפי"ז שאיצטבא לא הוי מיעוט, ועי' בסוגיא בע"ב.

דף ע"ז ע"ב

ה) אמר אב"י וכו' ולא אמרן אלא דלא הוי כותל ארבעה וכו' ומבואר דכותל מהני להבדיל בין שתי חצרות אפי' כשאין בעביו ד"ט, וכן הוכיחו הרשב"א והריטב"א, ודלא כהגאונים שהובאו בעבוה"ק ש"ד, ודעת הגאונים צ"ע ועי' בס' משנת חיים.

ו) שם, אבל הוי כותל ארבעה אפילו מופלג טובא נמי. ופירש"י שהרי עולה לראשו ומהלך בראשו עד שמגיע לסולם חבירו. ור"ל שהכל נחשב כפתח אחד מחצר לחצר. והרשב"א פ' דהכותל חשיב כגג שמשותף לב' החצרות, וכיון שלכל חצר יש פתח לגג, מערבין דרך הגג. ושני הפירושים הובאו בריטב"א. ובדף ע"ח ב' כתב הריטב"א נפ"מ באופן שאין יכלו ליחשב למעלה כרשות נפרדת של שניהם. ע"ש. ועי' שפ"א וחזו"א ס"י צ"ו ל"ז.

ז) גמ' בנה איצטבא וכו' אם יש באיצטבא התחתונה ארבעה ממעט. ופליגי הראשונים, לדעת רש"י סגי בד' בהמשך הכותל וא"צ ד' על ד' אבל התוס' והרא"ש פליגי וס"ל דבעינן ד' על ד' וכ"כ הרשב"א והריטב"א. והטעם שצריך ד' על ד' יל"פ דבעינן למעט גובה הכותל וזה ע"י שמגביה הקרקע. ודוקא ד' על ד' דהוי שיעור רשות חשיב כקרקע הרשות. וכ"מ בתור"פ בסו"ד ז"ל: דכשיש ד' על ד' שהוא חשיבות חצר וכו'. אולם בלשון התוס' נראה דכשיש ד' על ד' ניחא תשמישתיה טפי שיכול לעמוד עליו ולעלות משם על הכותל. וגם בתור"פ בתחילת דבריו כתב כן, וצ"ע. ועי' להלן.
 והנה בסוגיין מבואר דמהני איצטבא או סולם באופן דכשאין משם עד ראש הכותל י"ט הוי מיעוט. והקשו הראשונים מהגמ' להלן ע"ח א' דלא מהני סולם אלא אם מגיע לראש הכותל. ותי' בכמה אופנים, א. התוס' והראשונים תי' לשיטתם דהכא מייירי ביש בו ד' על ד', אבל להלן מייירי כשאין בו ד' על ד' רק אורכו ד"ט, ובזה בעינן שיגיע לראש הכותל. ויל"פ עפ"י משנ"ת דכשיש ד' על ד' חשיב כקרקע החצר והוי מיעוט מגוף המחיצה. משא"כ כשאין בו ד' על ד' לא מהני אלא מדין פתח שיכול לעלות לראש הכותל, ולכך בעינן שיגיע עד ראש הכותל, דניחא תשמישתיה טפי. אך

למשמעות לשון התוס' דשיעור ד' על ד' נחא טפי לעלות עליו, משמע שאין זה חילוק ביסוד הדין, ולפי"ז צ"ב מה יועיל שמגיע הסולם לראש הכותל.

ב. לפירש"י דהכא נמי מיירי באין בו ד' על ד'. כתבו הרא"ש והתור"פ וכ"מ בתוס' דצ"ל דהכא מיירי שאין מן האיציטבא לקרקע ג"ט, ובכה"ג הוי מיעוט דלא הוי מיעוט באויר, משא"כ להלן מיירי בגבוה ג"ט דהוי מיעוט באויר. ובפשוטו גם זה מטעם הנ"ל דכשמוך לקרקע חשיב כאילו הוגבהה הקרקע. אבל מיעוט באויר לא חשיב כמגביה הקרקע. ובעינן דחשב פתח. אולם כתבו הראשונים הנ"ל שזה דוחק. ועי' קרב"י דפי' דדוחק לאוקמי הכי בגמ'. ור"ל שבעיקר הדין י"ל דמודו לרש"י שהרי מודו דמיעוט באויר לא הוי מיעוט. [ודלא כרשב"א וריטב"א, ושו"ע, ועי' ביאור"ל שם] אלא דלא נחא להו לפרש דלהלן דוקא כששליבות הסולם מובדלות מן הקרקע ג"ט. אבל באמת באופן שמגיע הסולם לראש הכותל, מהני אף במופלגות ג"ט. ובחזו"א סי' צ"ו כ"ג לא כ"כ, וצ"ע.

ג. התוס' פי' בשם ר"ת דהכא מיירי כסולם קבוע. ולהלן מיירי בסולם שאין קבוע והתוס' דחו פירושו.

ד. הרא"ש בשם הר"מ תי' דהכא מיירי ליחשב תשמישו בנחת דהיינו שעשה איציטבא לצד אחד ועי"ז חשיב הכותל תשמישו בנחת, אבל כשיש איציטבא משני הצדדים דלא מהני משום תשמישו בנחת כיון שאוסרים זע"ז אלא בעינן חשיבות פתח מחצר לחצר, בעינן שיגיע הסולם לראש הכותל.

ח) ולפי' הר"מ בפשוטו מיירי הכא כשאין בו ד' על ד' וכרש"י ולכך הוצרך לתרץ דלאשוויי פתח בעינן שיגיע הסולם לראש הכותל, [דלא נחא ליה לתרץ כתי' הרא"ש בדעת רש"י דלהלן מיירי במיעוט באויר]. אבל אי ס"ל דהכא מיירי ביש בו ד' על ד', הו"ל לתרץ כתי' א' הנ"ל. וכן נקט הבית יוסף סי' שע"ב. אך הקשה על הטור שכתב דהכא בעינן ד' על ד', וגם כתב כהר"מ דלא מהני ליחשב פתח. ומ"מ בשו"ע כתב כדברי הטור. ועי' ריטב"א, ובתור"פ משמע כהטור דאף לפי' הר"מ בעינן ד' על ד' ע"ש היטב בסו"ד. (והמגיה כתב להיפך, ולא ידעתי מנין לו). ועי' עוד קרב"י אות ו' וצ"ע.

ט) ובעיקר פירוש הר"מ יל"ע מסברא מ"ש דמהני איציטבא ליחשב תשמישו בנחת ולא מהני ליחשב כפתח. והנה אי נימא דאיציטבא חשיב כמגביה הקרקע, לכאורה פשיטא דמהני ליחשב פתח, וכדמצינו בחלון בתוך עשרה, וכן הקשה בס' גנזי חיים (לבעל האולם המשפט) סי' שע"ב, ועי"כ דס"ל דלא נתמעט המחיצה [והטעם צ"ל דחשיב כחלק מעובי הכותל, וכ"מ מדברי הגר"א והחזו"א הו"ד בסמוך], אלא דמהני מדין תשמישו בנחת שיכול לעמוד על האיציטבא ולהשתמש על הכותל, אבל לא נח לעלות משם ע"ג הכותל. ולכך לא חשיב פתח. אולם לפי"ז לא מהני המיעוט לכל הכותל אלא על מקום שכנגד האיציטבא, ויקשה מהסוגיא לעיל ע"י א' בא למעטו וכו' אם יש במיעוט ד' מותר להשתמש בכל הכותל. ובאמת הראשונים שם פי' דה"ל מהני ליחשב פתח לערב כאחד. [ואפשר דס"ל להר"מ דהגמ' מיירי אף ברישא שפרץ מהכותל למעלה דביטל את המחיצה עצמה אלא דרישא מיירי שפרץ מחצרו לחצר חבירו והא דמשני דסיפא בעקר חוליא היינו מצד אחד, וכסי' הרמב"ם שם, אבל באיציטבא לא מהני לבטל המחיצה. וצ"ע]. ויותר נראה דאף לר"מ חשיב נחא תשמישתיה לעמוד על האיציטבא ולעלות לכותל. אלא דליחשב פתח בעינן שיהא כמקום הילוך ובעינן שיגיע הסולם עד ראש הכותל.

אולם לדברי הטור דאפי' ביש באיציטבא ד' על ד' לא מהני ליחשב פתח, נמצא דלא מהני לבטל המחיצה אף ביש בו ד' על ד'. ובאבהע"ז סי' שע"ב תמה ע"י והוכיח מדברי התורה"ד שהובא ברמ"א סי' שני"ח שאם בנה תל סמוך למחיצה ברוחב יותר מעשר ומהתל עד ראש הכותל אין י"ט חשיב פירצה. ע"ש עוד. ובאמת בביהגר"א סי' שני"ח תמה על התורה"ד, וביאר בחזו"א סי' צ"ו ס"ק כ"ט דכוונת הגר"א להקשות מדברי הר"מ הנ"ל שנפסק בשו"ע. ויסוד דברי הגר"א דלא מהני המיעוט לבטל המחיצה אלא נחשב פתח וכמו בסולם. ובזה גופא פליג על התורה"ד דמפרש דהמיעוט מהני משום דנחשב כקרקע הרשות וממילא ליכא מחיצה י"ט. ובדעת הגר"א נראה מהחזו"א שם דהטעם בטלה המחיצה משום דהמקום הנמוך נחשב קרקע הרשות והתל נחשב חלק מעובי המחיצה. ע"ש היטב. אמנם בחזו"א שם ס"ק ל"ו נתקשה בזה עד כמה יחשב חלק מן הכותל. וכ"ז צ"ע.

י) שם אי נמי אין בתחתונה ארבעה ויש בעליונה ארבעה. ואין בין זה לזה ג' ממעט. לרש"י ותוס' בעינן שלא יהא שלשה ביניהם דאם יש שלשה הוי מיעוט באויר ולא הוי מיעוט וכמו"כ בעינן שמתחתונה לארץ לא יהא שלשה וכמשי"כ רש"י בסוה"ע ד"ה אי נמי. אבל הרשב"א וריטב"א ס"ל דמיעוט באויר הוי מיעוט. והא דבעינן שלא יהא שלשה משום דמיירי שאין בעליונה לחודה ארבעה אלא בצירוף התחתונה ובעינן לבוד לצרפם. וכ"כ הר"ח. ויל"ע דאי בעינן שיעור ד' כדי שיהא נחא תשמישתיה איך שייך לצרף ב' איציטבאות וכן הקשה החזו"א סי' צ"ו כ"ד, וכבר עמד בזה בקרב"י והוכיח מזה דלא בעינן ד' על ד' משום נחא תשמישתיה אלא משום דהוי שיעור חשוב. וזה דלא כמשמעות לשון התוס' (הובא באות ז') דשיעור ד' על ד' הוא שיהא אנוח לעמוד עליו. אלא כדמשמע בתור"פ דהוי חשיבות חצר. ועוד כתב החזו"א דאיכא נפ"מ דלרש"י שיעור ג"ט הוא בין צד העליון של התחתונה לצד התחתון של העליונה. אבל לריטב"א בעינן שלא יהא ג"ט בין צד עליון של תחתונה לצד עליון של עליונה כדי לצרפם להיות כאחד.

ולהלן בסולם ששליבותיו פורחות וכו', לרש"י מיירי באופן ששליבותיו זו על זו כדי שלא יהא מיעוט באויר. אבל לראשונים דמיעוט באויר הוי מיעוט מיירי שאין השליבות זו ע"ג זו אלא זו בצד זו ומצטרפות לשיעור ד"ט וכנ"ל באיציטבא. ורש"י לשיטתו דא"צ ד' על ד' אין יכול לפרש כהראשונים דמשום צירוף הוא, ועי"כ משום דמיעוט באויר לא הוי מיעוט. אמנם התוס' אף דס"ל דמיעוט באויר לא שמיה מיעוט מ"מ מפרשים כהראשונים דעשוי כמדרגות וצ"ל

דף ע"ח ע"א

יא) ז"ל היוצא מן הכותל ד' על ד' ומבואר דבעינן ד' על ד' וכשיטת הראשונים. וצ"ע לשיטת רש"י, ועי' מהרש"א לעיל בתוס' שעמד בזה. [ותי' המהרש"א צ"ב]. וכבר הקשה כן הריטב"א והוסיף שרש"י עצמו פי' כן בז"ז. [ומשי"כ המגיה שהמ"מ כתב שרש"י לא גרס הכי ליתא במ"מ].

והא דאמרין שאם הניח עליו סולם מיעוט, רש"י פי' לשיטתו דמיעוט באויר לא שמיה מיעוט ובעינן לסולם שיחבר בין הז"ז לקרקע. אולם הראשונים דפליגי מפרשים להיפך שהסולם עומד ע"ג הז"ז ממש, וממעטו משיעור ד' על ד' לחומרא דלא מהני הז"ז. עי' רשב"א וריטב"א.

א) אמר רב הונא עמוד ברה"ר וכו' ונעץ בו יתד כל שהוא מיעוט. ופירש"י ושאר ראשונים דנעץ יתד בראשו וממעט מארבעה ברחבו. אמנם הרמב"ם פי"ד ה"ט פ"י שנעץ היתד בצד הכותל וממעט משיעור מחיצת עשרה דבעינן עשרה משם ולמעלה. (ועיי' בהשגות דמפרש כרש"י) וכוונת הרמב"ם פי' הגר"ח שם דכיון שמשתמשים בני רה"ר ביתד הוי מקום היתד כרה"ר, (ועיי' מ"מ ולח"מ וצל"ע).

אולם הקשה הגר"ח דסו"ס כיון שהעמוד עצמו יש לו מחיצות עשרה מה איכפ"ל דאין עשרה מרה"ר, ועיי' שהוכיח כן מתל המתלקט דחשיב מחיצה אע"פ שתחתית התל עד ג"ט נדון כרה"ר. ועיי' פי' דבאמת הוי רה"י אלא שבני רה"ר אוסרים עליו כיון שפרוץ לרה"ר ומדין רשויות שאוסרים זה על זה.

והנה בעיקר מה שהניח הגר"ח שא"צ מחיצת עשרה מרה"ר אלא די במה שמקום עצמו מוקף מחיצות. הקשה החזו"א בגליונות דסו"ס הרשות פרצה לרה"ר כיון דאינה גזורה ממנה בעשרה, ור"ל דבעינן הבדלה ע"י מחיצות עשרה. [ומה שהוכיח הגר"ח מתל דחה החזו"א דהתם גם ג"ט התחתונים אינם רה"ר דלא נחא תשמשתיה] ועיי' שנידון זה תלוי במחלוקת התרוה"ד והגר"א בסי' שני"ח.

ועכ"פ מדברי הגר"ח מבואר חידוש גדול. דיסוד דין מחיצות רה"י אינו להבדילה מרה"ר, אלא רק ליחשב מקום מוקף מחיצות. ועיי' דמבואר דד"ז פשוט לו מסברא. וצ"ע.

ומ"מ בעצם דברי הרמב"ם הקשה החזו"א אמאי היתד ממעט משיעור המחיצה. הרי אין היתד אלא כל שהוא והאיכא עומ"ר בשיעור עשרה מרה"ר. [ולכאורה י"ל דכיון שבמקום אחד בגובה ג' הוי רה"ר לא הוי רק כפרוץ שם אלא גם המחיצה שמצדו לא חשיבא מחיצה] אמנם עי' בחי' המאירי דלרמב"ם מיירי שהיתה רחב ד', וא"כ י"ל דאין עומ"ר. ולדעת הרמב"ם צ"ב המשך הגמ' במאי דמפלגין בין ג"ט לפחות מג"ט, ועי' מ"מ ולח"מ ועיי' בחי' המאירי. ועצ"ע.

ב) שם אמר רב אדא בר אהבה ובגובה שלשה אביי ורבא דאמרי תרוויהו אע"פ שאין גבוה שלשה מ"ט לא משתמש ליה, רב אשי אמר אפי' שגובה שלשה מ"ט אפשר דתלי ביה מידי. וצ"ב מחלוקתם.

והנה לדעת רב אדא צ"ב דממ"נ אי ס"ל דאין ראוי לתשמיש, א"כ אף בפחות מג"ט מה יועיל לבד, ואי ס"ל דראוי לתשמיש א"כ מה איכפת לן דגבוה שלשה.

ועיי' היטב בחי' ר"ח הלוי שבת פי"ד ה"א (ד"ה ולפי) והעולה מדבריו דיש כאן שני נדונים. א. דבעינן שיעור מקום ד', דבעינן מקום ראוי לתשמיש. וראב"א ס"ל דלא בעינן מקום הראוי לתשמיש אלא מפרש טעמא דרב הונא משום דבעינן שיעור מקום ד' ואין היתד מצטרף, ומשו"ה ס"ל לראב"א דכ"ז בגובה שלשה אבל באין גבוה שלשה דאמרינן לבד מצטרף היתד. ואביי ורבא ס"ל דטעמא דר"ה משום דבעינן מקום הראוי לתשמיש. ורב אשי נמי ס"ל דבעינן מקום הראוי לתשמיש, רק דפליג על רב הונא וס"ל דראוי לתשמיש ע"י דמנח מידי. אך צ"ב דבגובה שלשה הרי חסר בעיקר השיעור. וביאר הגר"ח שם דס"ל דאפשר לצרף שני מקומות לעיקר שיעורא. אלא דסבר רב אשי דטעמא דר"ה משום דמקום היתד אינו מקום הראוי לתשמיש, ועיי' פליג ר"א דשפיר ראוי לתשמיש משום דחזי למיתלי ביה מידי.

מיהו בהמשך דברי הגר"ח [בסוגריים] כתב דמוכח מסוגיין דמהני לבד אף ליחשב מקום תשמיש, ולכאורה למשנית הרי טעמא דראב"א משום דא"צ מקום תשמיש אלא בעינן שיעור מקום ד'. וכנראה דס"ל דלמסקנת רב אשי, מפרשינן גם אליבא דראב"א דבעינן מקום תשמיש אלא דחשיב מקום תשמיש ע"י דחזי למיתלי ביה מידי, רק שצריך לצרף המקומות ולזה מהני לבד, ורב אשי גופיה ס"ל דאף כשאין לבד מצרפין ב' המקומות. ועצ"ע.

ג) שם, מלאו כולו יתדות מהו. עי' מאירי דבכה"ג אין ראוי היתדות לתלות בהם כלום. אולם החזו"א סי' ס"ב י"ב כתב דמרש"י משמע שגם בכה"ג כל יתד ראוי לתלות בו, אלא בעינן שיהיו בכולם תשמיש אחד, ויתד אחד אינו ממעט כיון שרוב העמוד יש בו תשמיש אחד. ומ"מ בעינן שגם ביתד יהא תשמיש ואלי"כ היתד ממעט. [ולעני"ד משמע מרש"י שגם יתד אחד חשיב חד תשמיש, כלומר שהוא משמש לכל העמוד. וגם צ"ע מהיכן דייק החזו"א דבמלאו כולו יתדות כל יתד ראוי לתשמיש]. ומש"כ רש"י דאין משתמש בהאי רוחב, עי' הגהות הגרשז"ב למאירי דר"ל שאין משתמש בעמוד גופיה אלא ביתדות.

ד) גמ' בור וחוליתה מצטרפת לעשרה. והיינו לגבי תוך הבור וכדפירש"י וכ"ה בתוס' דכותלי הבור מבפנים גבוהים עשרה. ויל"ע מה החידוש דמצטרפין, הרי כלפי פנים יש מחיצה עשרה. אמנם יותר מצינו לשיטת רש"י בגיטין דף ט"ו דלמ"ד גידוד ומחיצה אין מצטרפין, אף לתוך הבור אין מצטרפין. [כן נקטו התוס' שם בדעתו, אמנם הפנ"י בגיטין דחה דכוונת רש"י כלפי למעלה]. והתוס' הקשו עליו מהא דבור וחוליתה מצטרפין. ועכ"פ חזינן דלאו מילתא דפשיטא היא. וי"ל דאמנם הרשות מוקף במחיצות עשרה, אבל מ"מ כלפי רה"ר אין לו הבדלה ע"י מחיצת עשרה, דבור עמוק י' איכא מחיצה ע"י שמובדל בגובה אבל הכא ליכא עומק י', ובעינן לצירוף מחיצה ה', וקמ"ל דמצטרפין, [אך יל"ע להגר"ח הנ"ל שא"צ הבדלה מרה"ר י"ט, רק שיהא לו מחיצות, א"כ לכאורה פשיטא דהבור חשיב רה"י כיון שמפנים גבוהים עשרה. ובדף צ"ג ב' הבאנו מהגר"פ זצ"ל דבור אין לו חפצא דמחיצה, אלא רק מה שעמוק מרה"ר עשרה משוי ליה כמחיצה עיי' שהביא מהפמ"ג שנסתפק אם שייך גוד אסיק בבור. ולפי"ז איש].

ה) תוס' ד"ה אלא וכו' וטעמא דמנח עליה מידי מה יש לו להועיל שם כיון דאין החוליא גבוהה י' מבחוץ לרה"ר. ביאור דבריהם דלא תימא דאף ברחב ד' בעינן לטעמא דמנח מידי לענין גב החוליא כשאין רחבה ד"ט, ועיי' כתבו דלא מהני האי טעמא כיון שאין גבוהה החוליא י"ט, וא"כ אף אם נחשב כמקום ד' מ"מ אינו גבוה י"ט, וכ"מ בתור"פ, ומבואר לדינא דבור שיש בחללו ד"ט על גביו אינו רה"י. וכ"מ ברש"י שרק עומק הבור הוי רה"י, [אך הרשב"א כתב בשם רש"י דהוי רה"י על גביו, וצ"ע]. ולכאורה אף כשהחוליא רחבה ד"ט לא הוי רה"י כיון דאין גבוהה י"ט, אולם המהרש"א כתב דהא דלי"ש הכא טעמא דמנח מידי, משום דהם מכוסות ולכך אין מחיצות הבור מועילות לעשות אותן רה"י. ומשמע דאי לאו טעמא דמכוסות הן חשיב מחיצה י"ט ע"י מחיצות שתוך הבור, וצ"ב דסו"ס ליכא מחיצות עשרה, וצ"ל דכוונתו משום ק"ו אם לאחרים עושה מחיצה לעצמו לא כ"ש, (כדאיתא בשבת צ"ט ב') ומשו"ה כתב דכיון דלא חשיב

מקום ד' אלא משום דמנח מידי וא"כ תוך הבור מכוסות הן וא"א לדון את הבור כרה"י וגם את החוליא כרה"י ודו"ק. ואולם ע"י תוס' שבת דף צ"ט ב' שכתבו דכשאין גבוה החוליא י"ט לא שייך ק"ו, ולפי"ז אי"צ לדברי המהרש"א, ואף כשהחוליא עצמה רחבה ד"ט לא חשיבא רה"י. וע"י תו"ש סי' שני"ד ג' שהעיר על המהרש"א מהתוס' הנ"ל. אמנם הריטב"א כתב דבאופן שחלל הבור רחב ד"ט אף ע"ג החוליא הוי רה"י ואף כשאין החוליא רחבה ד"ט, והוסיף שם דאף בלא טעמא דמנח מידי חשיב רה"י משום ק"ו הנ"ל, וכ"כ הרשב"א. ועוד כתבו דאף כשאין גבוה י"ט הוי רה"י כשחלל הבור ד"ט ומשמע משום ק"ו הנ"ל וזה דלא כתוס' בשבת הנ"ל. אך מש"כ דאי"צ לטעמא דאי מנח וכו' צ"ב דאף דאית ליה מחיצות. מ"מ הא ליכא מקום תשמיש, ובעינן לטעמא דאי מנח. וצ"ל דע"י ק"ו הוי כחלק מן הרשות שיש בה מקום תשמיש. [ועכ"פ למש"כ הריטב"א אין רא"י דפליג על סברת המהרש"א דע"י אי מנח חשיב כמכוסות, שהרי לדבריו לא בעינן לטעמא דאי מנח וכו'. ויל"ד דאפשר דהתוס' מודו לריטב"א בגבוה י"ט, ומשום דאיכא ק"ו, רק שכתבו דאין לפרש דברי הגמ' דאי מנח בכה"ג דמצטרפין לעשרה, דאי בעינן לטעמא דאי מנח לא מהני וכמש"כ המהרש"א, ודו"ק] וע"י בדברי הגר"ח פ"י"ד ה"א שמבואר מדבריו דע"י ק"ו לא סגי ליחשב מקום ד' וזה דלא כהריטב"א והרשב"א אלא כתוס' עפ"י המהרש"א.

(ו) שם בתוס' בא"ד ולא קאי האי טעמא אלא היכי דאין הבור רחב ד' מבפנים וכו' דאע"ג דתוכו לאו רה"י הוא על גבי רה"י. אמנם בתור"פ מבואר שגם תוכו הוי רה"י, ויל"פ משום דהוי חורי רה"י. וע"י ח"י ר"ח הלוי פ"י"ד ה"א שנתקשה בתוס' מ"ט לא הוי חורי רה"י ותי' דס"ל דלא הוי חורין בפחות מד"ט, אך הקשה לשיטות הפוסקים דשייך דין חורין אף בפחות מד"ט, ע"ש עוד. וע"י חזו"א בגליונות ובסי' ס"ב י"ב.

(ז) ובעיקר דין צירוף בור וחוליתו לשיעור מקום ד' דמבואר בגמ' דטעמא משום דמנח מידי ומשתמש, הביא הגר"ח מהירושלמי דבעינן שיהא העומד מרובה על החלל, וביאר דבעינן תרתי שיעור קרקע ד"ט או שיעור "מקום" תשמיש ולזה בעינן עומד מרובה, ומלבד זאת בעינן שיהא ראוי לתשמיש, ולזה בעינן דמנח מידי וכו'. ע"ש. והחזו"א בגליונות הביא מהרשב"א בעבוה"ק דא"צ עומד רבה על החלל דהבבלי פליג על הירושלמי, וע"כ דס"ל דלירושלמי לא בעינן דמנח מידי ומשתמש, אולם באמת הרשב"א בשבת דף ח' ודף צ"ט הביא את הירושלמי ולא כתב דפליג על גמ' דידן. וא"כ משמע כהגר"ח. והחזו"א בסי' ס"ב י"ב הביאו. וצ"ע.

(יב) ז"ל היוצא מן הכותל ד' על ד'. לעיל הובא קושית הראשונים על רש"י דס"ל דאיצטבא א"צ דע"ד, דמ"ש ז"ל דבעינן ד' על ד'. ומצאנו עוד בב"ח סי' שע"ב שהז"ל בולט באויר ולכך בעינן ד' על ד' משא"כ באיצטבא דהוי ע"ג הקרקע. וביאור הדברים י"ל דבאיצטבא הוי מיעוט משום דהוי כחלק מן החצר ולכך אף שאין באיצטבא עצמה שיעור רשות מהני. אבל ז"ל דאינו חלק מן הקרקע בעינן שיהא חשוב רשות מצד עצמו, ובזה נתמעט הכותל. [וי"ל עוד דחשיב עי"ז כפתח, ודוק].

אמנם לכאורה בז"ל נמי ע"י הסולם חשיב כע"ג הקרקע. ומשמע דס"ל דשאני סולם מאיצטבא תחתונה דמהני לעליונה דז"ל באמת הוי מיעוט באויר ומ"מ מהני. ואפשר דחשיב מיעוט באויר משום דהסולם עומד בצד הז"ל ולא מתחתיו משא"כ באיצטבא דהתחתונה מתחתיה. וקצת יש לדייק כן מלשון רש"י ד"ה ארווחי וכו' ואין כאן מיעוט שהוא מובדל מן הקרקע הרבה, ולא כתב הלשון הנ"ל באיצטבא דהוי מיעוט באויר. ולהב"ח יתפרש דהא דבעינן שלא יהא מובדל הרבה ה"ט כדי דיהא נוח לעלות עליו. וכמש"כ רש"י דהסולם הוי דרגא לז"ל.

ובאמת באיצטבא לא מצינו דבעינן שיהא נוח לעלות עליו. וכ"כ החזו"א סי' צ"ו כ"ז דאיצטבא ע"ג איצטבא אין המיעוט משום שיכול לעלות מאיצטבא התחתונה לעליונה אלא עולה מהארץ ע"ג האיצטבא, רק בעינן שלא יהא מיעוט באויר. ע"ש. וכן מבואר מהתורה"ד שהובא ברמ"א סי' שני"ח דתל ה' טפחים מהני למעט וחזינן דאף שאין מקום להניח רגלו תוך ג' הוי מיעוט וע"ש בביהגר"א דמקורו מאיצטבא. מיהו בביהגר"א שם בהשגתו הקשה דבעינן שלא יהא שליבה התחתונה ג"ט, והקשה בחזו"א שם ס"ק נ"ט דהתם טעמא כדי שלא יהא אמינוט באויר, ובתל הא לא הוי מיעוט באויר, ומשמע דס"ל להגר"א דאף בלאו טעמא דמיעוט באויר בעינן שלא יהא השליבות ג"ט, ואולי מקורו מז"ל וכהוכחו מרש"י. וס"ל דבעינן שיהא נוח לעלות עליו, ועכ"פ לדעת התורה"ד יקשה מ"ש מז"ל. ולהב"ח א"ש דז"ל הוי מיעוט באויר, ומשו"ה בעינן שיהא הסולם דרגא לז"ל כדי לקשר בין שתי הרשויות. ודוק.

(יג) עוד חילוק מצינו באבהע"ז שע"ב, לדעת הר"מ דאיצטבא לא מהני לערב כאחד וכתב שם דז"ל מהני אף לערב כאחד משום דאית ביה ד' על ד', [ע"ש שהוכיח כן עפ"י מש"כ המרדכי (וכ"ה בתור"פ) דחיליה דהר"מ מלשון הגמ' דבאיצטבא אמרינן לשון ממעט. ובסולם שמגיע לראש הכותל אמרינן לשון מתירו. וא"כ בז"ל דאיתא הך לישנא מוכח דמהני גם לערב אחד] ועפ"י הקשה על הטור שכתב דאף באיצטבא דע"ד אין מועיל לערב כאחד. [ולדברי האבהע"ז נמצא דאין כונת הגמ' דז"ל הוי כאיצטבא, אלא דמטעם אחר מהני וכדכתב דבאיכא דע"ד מהני אף לערב אחד, ועצ"ע].

(יד) שם, והניח עליו סולם כל שהוא, כלומר אף שאורכו פחות מד"ט, ואין הסולם מועיל מדין סולם דהוי כפתח, אלא רק מהני ליחשב דרגא לז"ל. [ומה"ט בכותל כ' בעינן ב' זיזים ולא סגי בז"ל אחד ע"י סולם ארוך, ופשוט]. וע"י בערוה"ש שע"ב סכ"ב דאף סולם ארעי מהני, אך בחזו"א סי' צ"ו כ"ו לא כ"כ. ובערוה"ש שם כתב עוד דמהשו"ע משמע דרק הכא בעינן שלא יהא ג"ט בין שליבה לשליבה אבל בסולם דעלמא א"צ תנאי זה וביאר שם מטעם הנ"ל דהוי סולם ארעי. וצ"ל. אולם בחזו"א שם ס"ק כ"ג כתב דבסולם שצריך שיגיע לראש כותל בעינן פחות מג"ט משליבה לשליבה כדי שיהא נוח לעלות.

(טו) אמר רב סולם זקוף ממעט וכו' אמר שמואל וכו' מידי דהוה אאיצטבא ע"ג איצטבא, ע"י תוס' דשמואל גופיה ס"ל דסולם זקוף אינו ממעט דהא בעי סולם י"ד. וצ"ב דא"כ ע"כ דלא דמי לאיצטבא ע"ג איצטבא ומאי מוכיח לרב. וע"י ריטב"א דהכא מיירי לענין תשמישו בנחת ולא לערב אחד ובזה מודה שמואל, וכשיטת הר"מ דהא דבעינן סולם שמגיע

לראש הכותל הוא כדי לערב אחד. והכא מיירי בדין סולם דלעיל דא"צ שיגיע לראש הכותל ולזה מהני סולם זקוף. וה"ט דא"צ שיהא נוח לעלות, ועי' עבוה"ק לרשב"א דפי' דמיירי בסולם ד' על ד', ומשמע כהריטב"א. ולשיטת התוס' משמע דהכא מיירי בסולם שצריך שיגיע לראש הכותל. ולכך לשמואל לא דמי לאיצטבא דהתם א"צ שיהא נוח לעלות אך צ"ב מאי קאמר אליבא דרב דדמי לאיצטבא, ועי' חזו"א סי' צ"ו כ"ז שהקשה כן דבאיצטבא ע"ג איצטבא א"צ שיהא נוח לעלות. וזה כמשנ"ת לעיל דאף בגובה ה' מהני, ולעיל הובא דמשמע דפליגי בזה התרוה"ד והגר"א. ולפי' התוס' משמע כהגר"א שגם באיצטבא בעינן שיהא נוח לעלות. ועי' שפי"א ע"ז ב' שגם באיצטבא בעינן שיהא נוח לעלות, ואפשר דמכאן הוכיח הגר"א את דבריו, אולם לאידך גיסא הרי שמואל פליג ע"ז. וצ"ע.

טז) ובאבהו"ע"ז סי' שע"ב הקשה כע"ז לשיטת הר"מ דאיצטבא לא מהני לערב אחד, ולזה בעינן סולם עד ראש הכותל, וא"כ מה הראי' מאיצטבא לסולם. ומזה הוכיח דהא דמדמי הגמ' לאיצטבא לאו היינו איצטבא שבדף ע"ז ב' אלא היינו זי, והתם מהני אף לערב אחד כיון שרחב ד' וזוהו מדמינן להו אהדדי, ועצ"ב. ומ"מ דבריו הם שלא כהטושו"ע.

יז) גמ' קשין מכאן וקשין מכאן וסולם באמצע מהו, א"ל הרי כף הרגל עולה בהן, ופירש"י וראויין הקשין לאחוזו היד בהן ולעלות בסולם. ומשמע דבאין רוחב ד' לא נוח לעלות. ואי"ז רק שיעור בעלמא בסולם. אולם בע"ב מבואר לשיטת רש"י דא"צ שיהא רוחב ד' לכל גובה הסולם אלא סגי בגובה עשרה, דחשיב פתח. ומשמע דשיעור ד"ט אינו בשביל שיהא נוח לעלות רק משום חשיבות מקום. אכן לק"מ, דאי לאו דע"י הקשין ראוי לאחוזו היד בהן ולעלות לא חשיב כלל חלק מן הסולם, ולהכי בעינן שיהא ראוי לשמש לסולם ולזה פירש"י דראוי לאחוזו היד בהן. ועיקר הדבר דאף כשאין ד' ראוי לעלות בסולם, מבואר גם לעיל בסולם לזיז. דסגי אף בסולם כל שהוא דהוי דרגא לזיז. וה"ט דהתם אין הסולם עצמו נחשב פתח, רק הזיז חשיב פתח אלא הסולם מהני לזיז. מיהו עיקר דברי רש"י דבסולם שמגיע לראש כותל אי"צ ד"ט אלא בעשרה משום שזהו שיעור פתח. צ"ב דלכאורה החלק התחתון של הסולם אינו פתח, דאין ראוי ליכנס דרכו, אלא דמקום המעבר לחצר השניה דרך הכותל למעלה הוא הפתח, וא"כ נצטרך שם רוחב ד', וצ"ע.

יח) ולשיטת ר"ת בתוס' בע"ב בעינן חקק שיעור ד' עד פחות מעשרה לראש הכותל. ובמהרש"א פי' דאזיל לשיטתו דסולם קבוע א"צ שיגיע לראש הכותל. והכא נמי מיירי בסולם קבוע. ולפי"ז היינו סוגיא דלעיל ע"ז ב'. אולם החזו"א סי' צ"ו כ"ח נתקשה דא"כ מה הנדון בגמ', ולכך פי' דמיירי בסולם שאינו קבוע. ומיירי דהסולם מגיע לראש הכותל אלא דאין רחב ד' שם וכרש"י, רק דלר"ת לא ניחא ליה פירש"י ולכך מפרש דבעינן שיעור ד' בגובה הצריך בסולם קבוע. וכיון דבסולם קבוע חשיב פתח ע"י שיכול לעמוד משם ולעלות לכותל. באינו קבוע מהני בצירוף שמשם עולה בסולם כ"ש. ע"ש. [ודבריו אי"ש רק אי נימא דביסוד הדין סולם קבוע נמי מהני רק מדין פתח אבל אי משום דחשיב מיעוט במחיצה לכאורה א"א להשוות ביניהם. ודוק]. וי"ל בנוס"א דהוקשה לר"ת לפירש"י מה יועיל שלמטה הוי פתח, הרי עדיין יש שיעור מחיצה משום עד ראש הכותל, ולכך פי' דמיירי שאין גובה י' ממקום הרחב ד' עד ראש הכותל.

סולם שאסור לעלות עליו

דף ע"ח ע"ב

א) בעא מיניה רב יוסף מרבה עשאו לאילן סולם וכו', ע"כ לא אמר רבי וכו' ה"מ בין השמשות אבל כולי יומא לא. עי' רש"י דבעירובי תחומין לא בעינן אלא שיהא ראוי ביה"ש אבל הכא בעינן שיהא פתח הראוי לכולי יומא. ולכאורה כל הצד להתיר הוא משום דחשיב פתח ואריה הוא דרביע עליה, וא"כ אין נפ"מ בזה בין רבי לרבנן. דהא לא שייך הכא להתיר משום דהתירו שבות ביה"ש כיון דבעינן פתח לכולי יומא. אבל להלן בגמ' מבואר דלרבנ"י תלוי בפלוגתא דרבי ורבנן.

ועי' רשב"א דלרבי יש להתיר כיון שהותר ביה"ש דומיא דנסתם הפתח דק"ל הואיל והותרה הותרה. ועי' מג"א ס"ק כ"ד שצ"ח לסי' שע"ד וכוונתו לדין נסתם הפתח וכמש"כ הרשב"א. אך האחרונים תמחו ע"ז דהכא לא שייך הותרה כיון שמעיקרא עומד להתבטל וכמבואר ברמ"א סי' שס"ה דבכה"ג ל"א הותרה. [עי' תו"ש ורעק"א שם ובשו"ת סי' י"ד וחזו"א סי' צ"ו ל"א].

ובתו"ש ת"י דבעומד להסתר חשיב כאילו נסתר ביה"ש, והכא דשרי ביה"ש שייך הותרה. ור"ל דבעומד להסתר חשיב כאילו לא הותר מעיקרא. אבל הכא כיון דשרי ביה"ש ע"כ הותרה מעיקרא. ודו"ק. מיהו ילי"ע עוד דלכאורה כיון דעומד להסתר א"כ לא היה פתח לכל השבת ונמצא דלא הותר אף ביה"ש.

וברעק"א שם ת"י דהכא מהני בצירוף טעמא דאריה הוא דרביע עליה, ואע"ג דלרבנן לא מהני הך טעמא ולא חשיב פתח, מ"מ בצירוף טעמא דביה"ש שרי ומתחילת השבת היה פתח גמור מהני. וכע"ז כ' במחה"ש. וצ"ב מהו הצירוף. ובחזו"א שם פי' דכיון דביה"ש פתחא הוא אמרינן דפתחא הוא לכל השבת אלא דאריה הוא דרביע עליה. משא"כ לרבנן דביה"ש ג"כ אסור לא חשיב פתחא. ע"ש. והעירו דלפי"ז אין צריך כלל לדין הותרה, דהא אמרינן דכל השבת פתחא הוא. ובאמת הכי משמע ברעק"א וחזו"א דלאו מדין הותרה הוא, אבל במחה"ש נראה דמפרש כן במג"א ע"ש. ועכ"פ ברשב"א מפורש דמדין הותרה הוא דשרי לרבי. וי"ל דהא גופא דנקבע שם הפתח ביה"ש לכל השבת, זהו מדין הותרה, אלא דאי לאו דאריה הוא דרביע עליה, הרי ע"כ מתבטל הפתח כיון דאין ראוי להשתמש בו והוי כפתח דעומד ליסתם, ולזה אמרינן דאריה הוא דרביע עליה, ולא חשיב שעומד ליסתם. ועי' ח"י המאירי. ודוק.

והנה ברשב"א מבואר דלר"ח דאילן אסור הוא אף לרבי, וע"כ טעמא דל"א הותרה הוא כמש"כ האחרונים דעומד ליאסור, וכן מפורש בח"י המאירי. וא"כ צ"ב במה פליגי רבה ורבנ"י. ולדברי הרעק"א הני"ל א"ש דר"ח פליג לגמרי על סברא דאריה הוא דרביע עליה ולכן ל"ש הותרה. וע"ז פליגי רבה ורבנ"י. [לרבה מהני הך טעמא אף לרבנן ולרבנ"י מהני רק לומר דאין הפתח עומד להתבטל].

ב) בעיקר המבואר בגמ' דבעינן פתח הראוי לכל השבת. בפשוטו זהו דין דוקא בפתח, אבל הפתח א"צ שתהא ראוייה לכל השבת, וכדאמרינן לענין עירובי תחומין. ועי' בחכמת הלב בעמק החכמה סי' ל"א שהאריך בזה לדעת המהרי"ל והדובב מישרים, לענין חמץ בשבת ער"פ דאסור חל באמצע השבת. ואכמ"ל.

ג) שם, עשאו לאשירה סולם מהו, ופירש"י דמספק"ל את"ל דאילן הוי פתח, והיינו משום דאמרין אריה הוא דרביע עליה, מ"מ באשירה יש לאסור משום דנהנה מהעירוב. והנה בגמ' אמרין ע"כ לא אמר ר"י דמותר לקנות בית באיסורי הנאה אלא התם דבתר דקנה ליה עירוב לא ניחא ליה דלינטר. ופירש"י דליכא הנאה אלא בקנין העירוב ולא הנאה היא דמצוות לאו ליהנות ניתנו אבל עירובי חצרות להנאתו היא. ומשמע דקנין העירוב ע"י הפתח היא ההנאה. אמנם בחי' המאירי משמע דההנאה היא במה שראוי להשתמש אח"כ, דהא בעינן פתח שראוי לכל השבת. וכ"מ בחזו"א ס"ק ל"א ע"ש. ולפי"ז מה שאמרנו בגמ' דהתם לא ניחא ליה דלינטר, כלומר דהתם ליכא הנאה אחר הקנין משא"כ הכא. אבל לרש"י הרי גם הכא אין הנדון משום שנהנה אח"כ ודוק.

וע"ע בס' נאות יעקב סי' ט"ז אות י"ד בהגה"ה, דמה שנהנה אח"כ במה שמותר להשתמש, לא הוי הנאה אלא גרמא, ומזה הכרח דאין כוונת רש"י דהכא ההנאה אסורה אלא דלאו פתחא הוא. וכדמשמע בהגהת הב"ח. אולם למש"כ דחלות העירוב זה ההנאה. לכאורה לא הוי גרמא. ויל"ע.

אמנם ברשב"א מבואר דעירובי חצרות נמי אמרין מצוות לאו ליהנות ניתנו, ולשיטתו פ"י דטעמא דרבה דאשירה אסורה משום דלאו פתחא הוא כיון שאין ראוי לו, וגרע מאילן משום דאשירה אף בחול אסורה ע"ש.

והנה לפירש"י צ"ל דהצד דאשירה מותרת, דלא חשיב הנאה, וכמש"כ רש"י דהא לא משתמש ליה, ויש להעיר מדברי ר"ח דאשירה מותרת דאריה הוא דרביע עליה, ואמאי לא ביאר מ"מ לא יאסר משום הנאה. אבל לרשב"א א"ש. וע"י חזו"א סי' צ"ו ל"ב.

אמנם לדעת רנב"י להלן דתלוי בפלוגתא דר"י ורבנן, משמע דלרבנן אסור משום דהנאה היא וכפירש"י, דאי משום דלאו פתחא הוא אין זה תלוי בפלוגתא דר"י ורבנן. ולאידך גיסא צ"ל דרנב"י ס"ל דאף שאסור לעלות עליו חשיב פתחא, וכר"ח דאמרין אריה הוא דרביע עליה, כיון דאיסור ד"א גרם לו, דאלי"כ אף לר"י דלא אסר מטעם הנאה, מ"מ הרי לאו פתחא הוא.

אולם בריטב"א מבואר דרנב"י ס"ל דלרבנן אסור משום דלא אמרין אריה הוא דרביע עליה, ומשמע דלאו פתחא הוא. וכנ"ל ברשב"א [בדעת רבה]. וצ"ב דא"כ אף לר"י נימא הכי. וצ"ל דכיון דשרי ליהנות ממנו חשיב פתח הראוי לתשמיש, אך צ"ב דר"י לא שרי אלא עצם הקנין, אבל ההנאה אח"כ אסורה. רק דקונה בית אין לו הנאה אח"כ כדלעיל בגמ'. וא"כ הרי אין הפתח ראוי לתשמיש. וע"י חזו"א סי' צ"ו ל"ג. וצ"ע.

ולדברי הרשב"א פלוגתא דרבה ור"ח היא אימתי אמרין דפתחא הוא ואריה הוא דרביע עליה, דלרבה יותר י"ל כן באילן משום דאיסורו רק לשבת, ולר"ח באשירה עדיף האי טעמא משום דאינו איסור שבת, משא"כ באילן דאיסור שבת הוא.

ד) ובטעמא דרב חסדא ע"י שו"ת רעק"א סי' י"ד שביאר דא"א להתיר איסור שבת ע"י דבר שאסור בשבת. וע"ש שאף לרבה דאילן מותר י"ל שכ"ז באילן דאין איסורו משום עירוב, אבל בדבר שאיסורו משום עירוב מודה לר"ח דא"א להתיר איסור הוצאה ע"י דבר שאסור משום הוצאה, ועפ"י יושב דלא תקשי לרבה דק"ל כוונתה מהגמ' סו"פ הדר שביט שלא עירבו מפסיק בין החצרות אין יכולים לערב ביניהם. ולהנ"ל א"ש דהתם דאיסורי משום עירוב כו"ע מודו. וע"ש שנסתפק אם גם באופן שמפסיק כרמלית לא מהני מה"ט דבאיסור הוצאה ל"א אריה הוא דרביע עליה, או דדוקא באיסור משום עירוב אבל באיסור כרמלית דמי לאילן. [מהו בעיקר נדון הרעק"א דבמפסיק כרמלית או בית שלא עירבו דמי לאילן דחשיב פתח כיון דביה"ש היה מותר להביא העירוב דרך כרמלית או החצר שאינה מעורבת עמהם. ע"י חזו"א סי' צ"ו ל"ה שתמה ע"ז דמעיקר תקנת עירוב בעינן שלא יהא רשות מפסקת ביניהם ולא רק משום שאין יכולים להביא העירוב. וע"י היטב בדף ע"ו א' ואכמ"ל].

ה) להלכה - הרמב"ם פ"ג ה"ח מעירובין פסק דאילן מותר הואיל ואיסור שבות הוא, ואשירה דאיסור דאורייתא אין מערבין אחד. ובביהגר"א כתב דפסק כרנב"י, ור"ל דבאילן מותר משום דק"ל כרבי, וכדמשמע ברמב"ם שכתב טעמא דשבות הוא. וא"כ ה"ה אשירה דאסור הוא משום דנקטין כרבנן דאין קונים בית באיסור הנאה. ובמ"מ שם כתב בנוס"א דפסק כרבה משום דרנב"י קאי כוונתה. וצ"ע. והנה הרמב"ם כתב דבאשירה אסור משום דאיסורו מדאורייתא, וברעק"א בגליון השו"ע כתב דלאו דוקא הוא, דאף אם איסורו דרבנן מ"מ לא התירו איסור דאשירה ביה"ש, אמנם העירו דלדברי המ"מ דהרמב"ם פסק כרבה, כוונת הרמב"ם דבאיסור דרבנן דוקא אמרין אר"י הוא דרביע עליה משא"כ אשירה דאיסורה מה"ת הוי איסור בעצם החפצא ואין ראוי לתשמיש. (הרב י. יונה).

והרא"ש פסק להיפך דאילן אסור ואשירה מותר, וכדעת ר"ח דבאשירה הואיל ואיסור דבר אחר גרם לו אמרין אריה הוא דרביע עליה. וע"י שו"ע שע"ב סט"ו, וברשב"א וריטב"א. וע"ע ריטב"א דהא דאשירה מותר היינו ביבשה דאלי"כ תיפ"ל דהוי אילן שאסור לעלות עליו. וכ"ה בשו"ע. עוד עיין ברשב"א וריטב"א דמייירי באשירה דעכו"ם שיש לה ביטול אבל באשירה דישראל דאין לה ביטול, לא גרע מאילן ולא הוי פתח. ועוד דאי באשירה דישראל הרי כיתותי מכתת שיעוריה. אך האחרונים הוכיחו מתוס' דף פ' ד"ה אבל, שהקשו דכיתותי מכתת שיעוריה, דמשמע דמפרשים סוגיין אף באשירה דישראל.

חריץ שבין שתי חצרות

א) מתני' חריץ שבין ב' חצרות עמוק י' ורחב ד' מערבין שנים ואין מערבין אחד. וברש"י ורחב ד' דפחות מאן נוח לפסעו משפתו אל שפתו. בגדר המחיצה דחריץ, בשו"ת חכ"צ סי' ה' כתב שזהו משום גוד אסיק ע"ש שמדמה ד"ז לתל גבוה י' ורחב ד' דאמרין גו"א. ובאין רחב ד"ט דאין מפסיק, פ"י שם דע"י דריסת הרגל שע"ג המחיצה מבטל המחיצה. וזהו מש"כ רש"י דנוח לפסעו וכו'. ובכוונת הח"צ ע"י שערי ציון סי' ד' (שערי עירובין עמ' ק"מ) דהוא מטעם אתו רבים ומבטלי מחיצתא, ובחזו"א סי' ק"ח א' חולק עליו ומפרש דהוא מטעם דהוי מחיצה הנדרסת. וכ"מ בנו"ב מהדו"ת סי' מ"ב (הובא בשערי עירובין שם). ובחזו"א סי' ק"ח יג' פ"י דכשאין בחריץ ד"ט דאינו מחיצה למקומו לא שייך גו"א וכ"כ באבני"ז ריש סי' ערב (ובחכ"צ שם נראה שמיאן מזה משום דאיכא מ"ד דאף בג"ט הוי רשות. וצ"ע שם (וע"ע להלן). אך לפי"ז צ"ב מש"כ רש"י דנוח לפסעו. וע"ש בחזו"א דאי לאו דנוח לפסעו הוי מקום בפ"ע כיון שאינו חלק מהחצר

ומפסיק בין החצרות. ומשו"ה פירש"י דנוח לפסוע ולכך אין החרץ חשיב הפסק. [וצ"ב דאי הוי מקום בפ"ע מה יועיל שנוח לפסוע]. ומ"מ לדברי החזו"א נמצא דביש ד"ט הוי הפסק אף בלא גוד אסיק, ומשום דמקום החרץ מפסיק. וכדבריו מבואר בחי' המאירי. ע"ש.

(ב) ולפי' החכ"צ דמשום גוד אסיק הוא, יל"ע לשיטת הרמב"ן דבעמוד לא אמרינן גו"א, וא"כ גם בחרץ ל"ש גו"א. ואפשר דכלפי החרץ שפיר הוי מחיצות ניכרות לומר גו"א ולכך מהני גם כלפי החצרות אף שהחצרות הם כמקום התל, דמ"מ מאחר שכלפי החרץ אמרינן גו"א ממילא גם כלפי התל מהני. אמנם יש להעיר ע"ז מהא דאמרינן דף צ"ג ב' דגידוד חמשה ומחיצה חמשה אין מצטרפין, ומ"מ התחתונה שרואה פני עשרה שפיר חשיב מחיצה. ולכאורה כלפי תחתונה אמרינן גו"א ועולה עד לרקיע, ואפי"ה לגבי עליונה ל"א גו"א, וה"נ מ"ש. וע"כ דאמרינן גו"א כלפי החצר גופה משום דהוי גידוד עשרה, אבל לרמב"ן הנ"ל א"א לומר כן, וע"כ משמע דחרץ הוי הפסק אף בלא גו"א וכנ"ל מחי' המאירי והחזו"א. וצ"ע.

[עוד עי' ח"י הגר"פ גיטין ט"ו שדייק מרש"י דבור עשרה ל"א גו"א, וצינו שם לפמ"ג ס"י שמ"ה שנסתפק בזה. וביאר הגר"פ שם דחרץ לא הוי מחיצה בעצם אלא דחשיב רה"י משום העומק. אמנם בעמוד הרי דעת רש"י בכ"מ דאמרינן גו"א, וזה להיפך מהנ"ל ברמב"ן. וצ"ב אמאי חרץ גרע מעמוד דהוי מחיצה לגובה, וי"ל ועכ"פ לפי"ז נמצא דבחרץ אמרינן גו"א רק משום דהוי מחיצה כלפי החצרות, ולא משום החרץ, אלא שא"כ יש לדון בסברת החזו"א דבאינו רחב ד' לא אמרינן גו"א כיון דאינו מחיצה במקומו, ולהנ"ל הרי מצד החרץ לא הוי מחיצה, אלא משום דהוי מחיצה כלפי מעלה וא"כ אף בפחות מד"ט נימא גו"א, ויל"ע. ואפשר דמה"ט הוצרך החכ"צ לפרש דטעמא דבפחות ד"ט דל"א גו"א הוא משום דהוי מחיצה הנדרסת ולא ניחא ליה בפי' החזו"א ודו"ק]. כיון דמ"מ הוי מחיצה כלפי למעלה. וע"ע בתוס' דף צ' לענין עמוד הסמוך לגג. ובגאוו"י שם ועי' משנ"ת שם.

(ג) בנוגע ביהודה מהדו"ת ס"י מ"ב מבואר דחרץ הוי מחיצה הנעשית בידי אדם, ול"ש לומר אתרו"מ (לדברי התוס') דף כ"ב ב') ובשערי ציון שם חולק דהוי מחיצה בידי שמים שהרי לא החרץ חשיב מחיצה, אלא הגיפופי שע"י החרץ, והחזו"א ס"י ק"ח י"א הסכים עם הנ"ב. ולכאורה הנ"ב ס"ל דאורי החרץ הוי מחיצה וכנ"ל דהרשות מפסקת, אך י"ל דס"ל דאף אם הגיפופי הם המחיצה נחשב שנעשה בידי אדם דלולי החפירה לא הוי חשיב מחיצה, וכצ"ל לדעת החזו"א. ודו"ק.

(ד) בשערי ציון שם הקשה בנתן נסר מצד אחד של החרץ ומיעט רחבו מד"ט דמבואר בגמ' להלן ע"ט א' דהוי פתח, ואמאי לא נימא גו"א בצד השני, ויישב עפ"י דבריו הנ"ל דבפחות מד"ט אמרינן אתרו"מ וה"נ כיון שנוח לפסוע אמרינן אתרו"מ, ובחזו"א שם ס"ק י"ג ביאר דבעינן שיהא מחיצה על מקומו למעלה, וכיון שנתן נסר למטה, א"כ למעלה נמי ל"ש לומר אויר רה"י עולה עד לרקיע כיון שהנסר ממעט מהאויר וליכא אויר ד"ט.

(ה) שם במשנה, וכן ב' גזוזטראות זו כנגד זו מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד והיינו דהוי פתח. ופירש"י דמיירי שנתן נסר בין הגזוזטראות. אולם התוס' פי' בשם ר"ת דהגזוזטראות עצמם כשאין ביניהם ד"ט כיון שנוח לפסוע הוי כחרץ שאין בו ד"ט דהוי פתח.

והנה התוס' כתבו דבכה"ג דגזוזטראות שאין ביניהם ד"ט מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד, ומשמע דחשיב מחיצה אלא דהוי כפתח. ומשמעות דבריהם שגם בחרץ הוא כן מדכתבו שנתנו לו דין חרץ. ויש לבאר דהוי מחיצה אלא דכיון שנוח לפסוע שם חשיב כפתח, ודאי לסולם דתורת פתח ותורת מחיצה עליו להקל. אך הרש"ש הקשה ע"ז והוכיח מכלאים דחשיב כסתום לגמרי, ע"ש [ועוד דייק כן מלשון רש"י דף ע"ט א' ויש לדחות] ובחזו"א ס"י צ"ו ס"ק ל"ח נקט בפשיטות דבחרץ מערבין אחד ואין מערבין שנים ונתקשה בדברי התוס', וע"ש שהגיה בתוס' דה"נ בגזוזטרא אין מערבין שנים, אמנם בלשון התור"פ משמע דגזוזטראות הוי רק כפתח וכפשות התוס' דידן וכן העתיקו הב"ח ומג"א וט"ז ס"י שע"ג ע"ש. אמנם הרשב"א וריטב"א הביאו בשם ר"ת דמערבין אחד ואין מערבין שנים. והריטב"א מדנפשיה צידד דגזוזטרא מערבין אחד ואם רצו מערבין שנים, ומ"מ בחרץ פשיטא ליה ג"כ דאין מערבין שנים, ע"ש שחילק ביניהם. וכדלהלן.

ומה שהוכרחו התוס' דידן לפרש בגזוזטראות דמערבין שנים ואם רצו מערבין אחד. יל"פ משום דקשיא להו לשון המשנה לפי' ר"ת, דקתני מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד ע"י היטב בריטב"א שמה הוציא דמערבין שנים ואם רצו מערבין אחד, ואף דסיפא דפחות מכאן וכו' גם לפי' זה לא קאי על גזוזטראות מ"מ רישא דמערבין שנים ואם רצו מערבין אחד קאי על גזוזטאות ע"ש.

(ו) ובמה שהקשו האחרונים מ"ש מחרץ דלא חשיב כמחיצה כלל. כבר עמד בזה הריטב"א ופי' דהכא אין נוח כ"כ ללכת עליו ולכך לא הוי כפירצה. [והו"ד בחזו"א רק דלא ניחא ליה לפרש כן בתוס' מדסתמו דבריהם] והב"ח והמ"א ס"י שני"ג פי' דהתוס' מיירי באופן שאין הגזוזטראות סמוכות זו לזו בכל משך הגזוזטרא אלא פחות מ' אמות ונשאר עדיין מקום שהם מופלגות ולכן הוי מחיצה ומערבין שנים, אלא דהוי נמי פתח ואם רצו מערבין אחד. והט"ז שם פי' דאין הנדון לערב את הגזוזטראות עצמם אלא את החצרות וכלפי החצרות הוי רק כפתח דעדיין מב' צדי החצרות איכא מחיצה כיון שמופלגות זו מזו. ע"ש.

ולדברי הט"ז מתיישב טפי לשון המשנה נתן נסר וכו' וכן גזוזטראות דהיינו שהגזוזטרא עצמה הרי היא כנסר רחב ד' דהוי כפתח. וקמ"ל דאף שיש קצת ריוח ביניהם, מ"מ כל שאין בו ד"ט עדיין פתח הוא כיון שנוח לפסוע עליו. ומה"ט פי' התוס' כן במשנה כדי ליישב לשון המשנה. וכנ"ל מהריטב"א [ועי' חזו"א ס"י צ"ו ל"ט דלא ניחא ליה פי' הט"ז. וצ"ב].

(ז) בשערי ציון שם העיר בהא דגזוזטראות המופלגות ד"ט דמערבין שנים ואין מרבין אחד, דהרי הכא לא שייך לומר גוד אסיק מחיצתא דהא ליכא מחיצות שם, [וגוד אחית נמי לא אמרינן כמשי"כ התוס' דף פ"ו. אלא דהוי רה"י משום דהוא

קורי רה"ל]. והנה אם הנדון על החצרות והגזוזטראות הוי רק כנסר וכמש"כ הט"ז לפי"ז לק"מ דדנים על החצרות ויש להם מחיצות. ורק אם הנדון על הגזוזטראות גופיהו קשה קושית השע"צ. ובעיקר קושיתו צ"ל דעצם ההפלה ד"ט חשיב הפסק. [ואף אי נימא דבחרץ לא חשיב הפסק יתכן דחריץ גרע דהקרקע מחברם. ויל"פ]. ועי' חזו"א סי' צ"ו שהאריך בדיני גזוזטראות.

מיעוט החריץ

דף ע"ט ע"א

ח) בגמ' מקשינן בהא דתנן במתני' דצורות ממעטים החריץ אפי' בסתמא, ממשנה באהלות דצורות לא ממעטים האוהל, ונאמרו ג' תירוצים. א. לרב אסי (ולרב הונא) תלוי בפלוגתא דר"י ורבנן אם עפר סתם בטל או לא. ומתני' ר"י היא. ב. לרב הונא בר"י לענין שבת אף דלא בטל ממעט משום דאין ניטל בשבת. ג. לרב אסי הכא אף לרבנן דר"י בטל כיון דחריץ למימעטיה קאי. ונפ"מ ביניהם באופן שלא בטל אבל אין ניטל בשבת. וכגון ארנקי ושאר מוקצה, וכן בתבן שאין עתיד לפנותו אליבא דרבנן דר"י דלא בטל, ואף בעתיד לפנותו אחר שבת. דלרב אסי וכן לרב אסי אין ממעט כיון שלא בטל, אבל לרב הונא בר"י ממעט החריץ כיון דמ"מ אין ניטל בשבת. [אמנם בגאוו"י כתב דלא פליגי לדינא, ואין משמע כן דעת הפוסקים ע' להלן].

אולם לעיל דף ע"ז מבואר בגמ' דבדבר שאין ניטל בשבת ממעט הכותל, כגון בכפה ספל וכן סולם שאין ניטל בשבת. ולכאורה זה כרב הונא בר"י ודלא כרב הונא ורב אסי, אמנם בתוס' להלן דף פ"ד א' (ד"ה כיון) כתבו דהא דעפר ועתיד לפנותו דאין מבטל [והיינו לרב אסי] דדוקא לבטל המחיצה בין שתי חצרות אין ממעט אבל לשויה פתח ממעט, ומשמע מדבריהם דלא הוי רק תשמישו בנחת אלא הוי גם פתח, וא"כ מהני אף לערב כאחד. וכ"כ החזו"א סי' צ"ז א' עפ"י התוס'. ועי' שהכריח כן דרב הונא גופיה דס"ל הכא דלרבנן אין ממעט כ"ז שלא ביטלו ס"ל התם דפירות טבל שאין ניטלין בשבת ממעטים.

ולפי"ז כתב החזו"א דקושית הגמ' מסתירת המשניות, היינו מדקתני מתני' דאין מערבין שנים ועי"כ דלא חשיב מחיצה, אבל מהא דמערבין אחד ל"ק דשפיר י"ל דחשיב פתח אף דלא בטל כיון שאין ניטל בשבת. ולפי"ז נמצא דלר"ה בריה דר"י מהני עפר שאין ניטל בשבת אף למעט המחיצה, שהרי ליחשב פתח כו"ע מודו דמהני.

והנה התוס' לעיל ע"ח ב' ד"ה אפילו, כתבו דתבן דמתני' דאין ממעט, מייירי בניטל בשבת, דאם אין ניטל בשבת הרי אף ארנקי מבטל אינש כדאיתא בסוגיין. ובפשוטו קשיא להו רק לר"ה בריה דר"י, אולם להאמור דלערב אחד כו"ע מודו דבאין ניטל בשבת ממעט, א"כ לכו"ע מוכרח דמתני' בתבן הניטל בשבת דאלי"כ לכה"פ מערבין אחד דחשיב כפתח. ושור"ר שכ"כ החזו"א שם ס"ק ג', וק"ק לשון התוס' שהביאו מהא דארנקי, ודו"ק.

אכן בקרי"א דף ע"ח ב' פ"י דברי התוס' רק אליבא דר"ה בר"י ומדבריו שם מבואר דנקט בדעת תוס' דף פ"ד א' דדוקא לענין תשמישו בנחת מהני דבר שאין ניטל בשבת אף לר"ה ור"א אבל לערב אחד הוי כביטול מחיצה ולא חשיב כפתח כ"ז שלא ביטלו. ועי' בתוס' דף ע"ז ע"ב בסוה"ע מש"כ על דברי ר"ת.

ט) הרמב"ם פ"ג הי"ב מעירובין כתב דמיעוט בעפר או צורות מערבין אחד ואין מערבין שנים, משום שסתם עפר בחריץ מבוטלין הן. ועי' מג"א (סי' שע"ב סט"ז) דפסק כרב אסי דלא סגי במה שאין ניטלין בשבת אלא דבעינן ביטול, אולם הקשה הקרי"א מהא דכתב בהל' י"ג דכפה ספל ממעט וכדאיתא בדף ע"ז א' ומפרש הרמב"ם דמייירי בנתנו בחריץ ע"ש. והתם הרי טעמא משום דאין ניטל בשבת וזה כר"ה בר"י ודלא כרב אסי. מיהו להנ"ל בשם החזו"א א"ש דלענין לערב אחד סגי במה שאין ניטל בשבת, והיינו דינא דכפה ספל, אבל לא הוי מיעוט גמור לבטל המחיצה לענין דאין מערבין שנים עד שיבטל, ולכך הוצרך לומר דעפר חשיב ביטול.

ובשו"ע שע"ב ס"ח הביא דין סולם שכובדו קובעו ממעט, ופי' במ"ב ס"ק ס"ו משום דאין ניטל בשבת הוי כפתח. (ועי' בשע"צ) ואף דהשו"ע סט"ז כתב כהרמב"ם דעפר סתם מהני רק משום דבסתמא מבטלו וכרב אסי, י"ל כנ"ל דכ"ז שלא ביטלו לא בטלה המחיצה ויכולים לערב שנים, אבל מ"מ יכולים לערב אחד דהוי פתח. אמנם עי' מ"ב ס"ק קכ"ד שהביא מחלוקת הפוסקים להלכה אם מהני ביטול לשבת אחת. ומבואר שם דלמ"ד דל"ה ביטול אין יכולים לערב אחד. [ואפשר דהתם שאני דדעתו לפנותו אחר השבת, ולפי"ז הי"ב בארנקי לרב אסי דלא הוי ביטול ל"מ אף ליחשב פתח לערב אחד. ועי']. ועי' ברא"ש פ"ק דסוכה סי' ב' בענין ביטול. ותרומה"ד סי' ע"ה.

י) התוס' בדף ע"ח ב' הקשו מהא דפירות מבטלי מחיצתא דמ"ש מתבן (הניטל בשבת) שאינו מבטל, ועי' רמב"ן בשבת דף ק' מש"כ בזה. וצ"ב.

יא) שם, נתן עליו נסר וכו'. עי' מג"א סי' שע"ג לענין גזוזטראות שנתן נסר ביניהם דממעט. וכתב שם בשם הרי"א ז' דמייירי שקבעו במסמרים והיינו דאלי"כ הרי ניטל בשבת. (והו"ד במ"ב ס"ק ב') ויל"ע מ"ט לא כתב כן לענין נסר שע"ג החריץ. (גם השלטי גיבורים בשם הרי"א ז' הביא זאת רק בגזוזטרא). ובחזו"א סי' צ"ו ס"ק מ"ב כתב שאם בטלו לעולם א"צ לקובעו, ועוד צידד דליחשב כפתח א"צ לקובעו, [וצ"ע דהא ניטל בשבת. ומוכח מתוס' דף פ"ד דבניטל בשבת לא מהני אף ליחשב פתח וכ"מ בתוס' דף ע"ז בסוה"ע].

יב) רש"י ד"ה אבל לארכו שנתן לארכו של חריץ דף ד' אורח וכו' ומיעוטו מד'. ולעיל הובא מהרש"ש דף ע"ח ב' שדיק מרש"י שאם היה נתן על אורח החריץ מערבין אחד ואין מערבין שנים, דממעט המחיצה, ולכך נקט רש"י אורח ד' דבמתני' קתני מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד. מיהו יש לדחות דרש"י נקט רבותא דסגי באורח ד"ט. ושור"ר שכ"כ בחי' המאירי. ולפי"ז אין רא"י לרש"ש.

יג) מתני' נתמעט התבן מעשה טפחים מערבין אחד ואין מערבין שנים. ופירש"י אם נתמעט בחול. וכוונתו דאם נתמעט בשבת אמרינן הואיל והותרה הותרה, וכדקיי"ל כשמואל דכותל שבין שתי חצרות שנפל אמרינן הותרה, ולא חשיב כליתנהו למחיצות כמש"כ התוס' והרא"ש דף י"ז א' דכיון שמחיצות החיצונות קיימות והי כאיתנהו למחיצות. וכן מבואר להלן בגמ' דהא דתניא ברייתא נתמעט התבן שניהם אסורים. למ"ד דאמרינן הותרה מיירי בנתמעט מע"ש. וכן נקטו הרשב"א והרא"ש וכ"ה בשו"ע שע"ב.

אמנם רבינו יהונתן והמאירי כתבו דבמתני' לא שייך הותרה כיון דהוי כליתנהו למחיצות. ובהגהות הרמ"ז לר"י הקשה דע"כ הכא חשיב כאיתנהו למחיצות וכמש"כ התוס' דף י"ז א' דהא קיי"ל כשמואל. והגאונים הוסיף להקשות מהגמ' בע"ב. ובהגהות לתור"פ הביא מהא"י דהגמ' בע"ב מקשה למ"ד דאף בליתנהו למחיצות אמרינן הותרה. אולם המאירי גופיה כתב בע"ב דחשיב איתנהו למחיצות ואמרינן הותרה. [וע' קובץ ביאורי ענינים (בדף צ"ג ב') שתי דברייא מיירי שהיה בית אחד של שניים וחלקוהו במחצת תבן ובכה"ג כשנפלה המחיצה נעישת חצר אחת ואמרינן הותרה. אבל במתני' דמיירי בב' חצרות, גם כשנפלה המחיצה ביניהם לא הוי כחצר אחת אלא דאסורה משום נפרצה וכו' וכמש"כ הרעק"א בס"י ל"ה, ובזה חשיב כליתנהו למחיצות עש"ה] ולכאורה יש לדקדק כרבינו יהונתן מדלא פירשה הגמ' דמיירי בנתמעט בקול רק בברייתא, וש"מ דלא דמו, אולם הרא"ש כתב דמתני' ע"כ מיירי בנתמעט בחול דקתני מערבין אחד, ואי נתמעט בשבת אין יכולים לערב. אבל בברייתא דלא קתני מערבין אלא שניהם אסורים, ס"ד דמיירי בנתמעט בשבת. ולפי"ז אין ראוי מרש"י דס"ל דאמרינן הותרה, אלא שהוקשה לו אין מערבין בשבת. ולכך פי' דנתמעט בחול. ודוק. וע"ע תור"פ וחזו"א סי' צ"ח ד'.

יד) גמ' אמר רב הונא ובלבד שלא יתן לתוך קופתו ויאכיל. ע"י רש"י ב' פירושים, לל"ק שמא יבואו לטלטל אחר שיתמעט. לל"ב אסור משום מוקצה.

ולל"ק קשה דאף אם יתמעט נימא הואיל והותרה הותרה. [ואפשר דמד"ט ס"ל לריו"י דהכא ל"א הותרה]. והרא"ש פירש דמיירי בע"ש. ומבואר לדבריו חידוש גדול. שאף בהול אסור ליטול מהמחיצה שמא יפחת מע"ש סמוך לחשיכה ולא אדעתיה. ורק יכול לסתור כל החיצה בב"א. וע' חזו"א סי' צ"ח ג' דצ"ל שרק במחיצת עראי אסור משום גזירה. וע"ע בגאונים דכ"ש שבשבת אסור [וכ"מ לשון השו"ע]. אמנם בביאוריה"ל ד"ה ולרא"ש כ' בשם האחרונים דבשבת מותר וע' חזו"א שם. וע"ע בשעה"צ ס"ק צ"ט שמצדד, דדוקא בע"ש אסור לרא"ש. ולפי"ז ודאי דבשבת שרי. וע"י.

אולם בדעת רש"י דמפרש דמיירי בשבת דהא לל"ב ע"כ מיירי בשבת דשייך איסור מוקצה. הדק"ל. וע"י רשב"א בשם הראב"ד דלכתחילה אין לבוא לידי כך שנצטרך לדין הותרה. והרשב"א פי' דאסור משום סתירת אוהל, ואע"ג דמחיצה המתרת הוי רק עשרה התחתונים. מ"מ מאחר שביה"ש יש לחוש שמא יפחות נמצא שצריך את כל המחיצה ונעשה הכל מחיצה המתרת. ואע"ג דא"צ למחיצה לכל השבת דהא אמרינן הותרה, מ"מ כיון שביה"ש חל ע"ז שם מחיצה המתרת לא פקע. ע"ש ובריטב"א.

ולל"ב דרש"י שאוסר משום מוקצה, צ"ע דא"כ גם בבית יאסר ליטול לתוך קופתו, ולהלן מבואר שמותר, וע"י להלן ברש"י ד"ה כיון דרק עשרה התחתונה אסורים משום מוקצה דהו צורך מחיצה, אבל למעלה י' לא הוקצה, אך הקשו האחרונים דא"כ גם בחצר יהא מותר ליתן לתוך קופתו למעלה מ"י. ובגאונים וחזו"א ת"י דאסור משום גזירה שמא יתן אף למטה מ"י, משא"כ בבית דמינכרא לא חיישינן אך השפ"א לא ניחא ליה בזה דא"כ א"צ לטעמא דמוקצה כלל וע"ש בחזו"א.

אמנם למש"כ הרשב"א דביה"ש מקצה את כל המחיצה שמא יפחות א"ש דמה"ט בחצר הכל מוקצה. ולפי"ז רש"י בל"ב מודה לל"ק אלא דהוקשה לו דנימא הותרה ולכך פי' בל"ב דאסור משום מוקצה.